

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ABDÜRRAÛF MUHAMMED EL-MÜNÂVÎ'NİN
İMÂD'ÛL BELÂĞA ADLI ESERİNİN
İNCELEMESİ

Enstitü Anabilim Dalı: TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
Enstitü Bilim Dalı: TEMEL İSLAM BİLİMLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Gülsum ŞİRİN

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet FEDAİOĞLU

EKİM 2019

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ABDÜRRAÛF MUHAMMED EL-MÜNÂVÎ'NİN
İMÂD'ÛL BELÂĞA ADLI ESERİNİN
İNCELEMESİ

Enstitü Anabilim Dalı: TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
Enstitü Bilim Dalı: TEMEL İSLAM BİLİMLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Gülsum ŞİRİN (157213010)

Bu tez/....../.... tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Adı SOYADI	Kanaati			İmza
Jüri Başkanı (Danışman)	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet FEDAİOĞLU	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. İsmail GÜLER	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Şamil ŞAHİN	☐ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU
BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: Abdürraûf Muhammed el-Münâvî'nin İmad'ül belâğa adlı eserinin incelemesi

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve/...../ tarihinde aşağıda ismi yazılı araştırma görevlisi tarafından şahsıma iletilen Turnitin intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı %.....'tır.

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç,
2. Alıntılar dâhil,
3. 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

İmza

Adı SOYADI : Gülsum ŞİRİN
Öğrenci Numarası : 157213010
Ana Bilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Programı : Tezli Yüksek Lisans
Türü : () Proje (X) Yüksek Lisans Tezi () Doktora Tezi

Taramayı Yapan

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet FEDAİOĞLU

İÇİNDEKİLER

BEYAN.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR	v
ÖZET.....	vi
SUMMARY.....	vii
GİRİŞ.....	1
1) İncelemenin Konusu ve Kapsamı.....	1
2) İncelemenin Amacı ve Önemi.....	1
3) İncelemenin Yöntemi ve Literatür Değerlendirmesi.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜNÂVÎ'NİN HAYATI, YETİŞMESİ, İLMİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. Münâvî'nin Hayatı.....	3
1.1.1. Münâvî'nin Yaşadığı Dönem Siyasi Durum	3
1.1.2. “Münâvî” Nisbeti	3
1.1.3. Nesebi ve Hayatı	3
1.1.3.1. Yetiştirilmesi, ilmi kişiliği ve eserleri.....	4
1.1.3.1.1. Yetiştirilmesi	4
1.1.3.1.2. Hocaları	5
1.1.3.1.3. Talebeleri.....	6
1.1.3.1.4. Eserleri	7

İKİNCİ BÖLÜM

İMÂD'ÜL BELÂĞA ESERİN İNCELEMESİ VE ESERE DAİR YAPTIĞIMIZ ÇALIŞMALAR

2.1. İmâd'ül Belâğa Adlı Eserin İncelemesi.....	12
2.1.1. İmâd'ül Belâğa Adlı Eserin İçerik Yönünden İncelenmesi.....	12
2.1.1.1. İmâd'ül belâğa adlı eser'in Türkiye'de bulunana yazma eserler ve kaynaklardaki yeri bağlamında biçim ve içerik yönünden değerlendirilmesi	12
2.1.1.2. Ebû mansur abdülmelik b. muhammed b. ismail es-seâlibi'nin hayatı ve eserleri	12
2.1.1.3. Ebû mansur abdülmelik b. muhammed b. ismail es-seâlibi'nin simârîi (semeru)'l kulûb fi'l muzâf ve'l-mensûb adlı eseri.....	13
2.1.1.4. Abdurraûf muhammed el-münâvî'nin imâd'ül belâğa adlı eserde bulunan bazı kelimelerin arap edebiyatı kaynaklarındaki örnekleri...16	
2.2. İmâd'ül Belâğa Adlı Eserin Biçim Yönünden İncelenmesi.....	25
2.2.1. İmâd'ül-Belâğa Adlı Eserin Türkiye'deki Yazmalarına Ait Katalog Bilgileri.....	25
2.2.1.1. İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi	25
2.2.1.1.1. İmâd'ül Belâğa Fi Emsilet Ehlil- Yera'a.....	25
2.2.1.1.2. İmâd'ül Belâğa Fi Emsilet Ehlil- Yera'a.....	25

2.2.1.2. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi.....	25
2.2.1.2.1. Bulugu'l Ereb Li-Ma'rifeti Emsileti'l-Arab (İmadü'l Belaga).....	25
2.2.1.2.2. İmadü'l Belaga	25
2.2.1.3. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi	26
2.2.2. Türkiye'de Bulunan Eserlerin Mühür Bilgileri	26
2.2.2.1. Süleymaniye Yek'de Bulunan Eserlerin Mühür Bilgileri	26
2.2.2.1.1. Atıf Efendi Kütüphanesi Koleksiyonu	26
2.2.2.1.2. Köprülü Kütüphanesi Koleksiyonu	27
2.2.2.2. İnebey Yek'de Bulunan Eserlerin Mühür Bilgileri.....	28
2.2.2.2.1. Haraççıoğlu Koleksiyonu	28
2.2.2.2.2. Hüseyin Çelebi Koleksiyonu Mühür Bilgileri.....	28
2.2.2.3. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde Bulunan Eserin Mühür Bilgileri	29
2.3. Münavi'nin İmâd'ül-Belaga Adh Eseri	29
2.3.1. İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi (903).....	29
2.3.2. İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi (902).....	30
2.3.3. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hacı Ahmet Paşa	30
2.3.4. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Atıf Efendi	31
2.3.5. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Nüshası	32
2.4. İmâd'ül Belâğa Adh Esere Dair Çalışmalarımız	33
2.4.1. Yazmacılığın Kısaca Tarihi.....	33
2.4.2. Metin İncelemede Yaptığımız Çalışmalar	34
SONUÇ	35
KAYNAKÇA	36
EKLER	38
Ek-1: İnebey Yazma Eser Kütüphanesi Nüshaları	38
Ek-1a: İmadü'l Belaga Fi Emsilet Ehlil-Yera'a/Hüseyin Çelebi koleksiyonu-903/1. Varak ..	38
Ek-1b: İmadü'l Belaga Fi Emsilet Ehlil-Yera'a/Hüseyin Çelebi koleksiyonu-903/2. Varak .	38
<u>Ek-1c: İmadü'l Belaga Fi Emsilet Ehlil-Yera'a/Hüseyin Çelebi koleksiyonu-903/96. Varak.</u>	39
Ek-1d: İmadü'l Belaga Fi Emsilet Ehlil-Yera'a/Hüseyin Çelebi koleksiyonu-903/97. Varak	39
Ek-1e: İmadü'l Belaga Fi Emsilet Ehlil-Yera'a/Hüseyin Çelebi koleksiyonu-902/1. Varak ..	40
Ek-1f: İmadü'l Belaga Fi Emsilet Ehlil-Yera'a/Hüseyin Çelebi koleksiyonu-902/2. Varak...	40
Ek-1g: Bulugu'l Ereb Li-Ma'rifeti Emsilet'il-Arab (İmadü'l Belaga) Hüseyin Çelebi koleksiyonu-902 /107. varak.....	41
Ek-1h: Bulugu'l Ereb Li-Ma'rifeti Emsilet'il-Arab (İmadü'l Belaga) Hüseyin Çelebi koleksiyonu-902 / 108. Varak.....	41
Ek-2: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Nüshaları.....	42
Ek-2a: İmadü'l Belaga/Atıf efendi koleksiyonu/1.Varak.....	42
Ek-2b: İmadü'l Belaga/Atıf efendi koleksiyonu/2. varak.....	42
Ek-2c: İmâd'ül Belâğa/Atıf efendi koleksiyonu/91. Varak	43
Ek-2d: Bulugu'l Ereb Li-Ma'rifeti Emsileti'l-Arab (İmâd'ül Belâğa) Hacı Ahmet Paşa Koleksiyonu/1. Varak	43

Ek-2e: Bulugu'l Ereb Li-Ma'rifeti Emsileti'l-Arab (İmâdü'l Belâga) Hacı Ahmet Paşa Koleksiyonu/2. Varak	44
Ek-2f: Bulugu'l Ereb Li-Ma'rifeti Emsileti'l-Arab (İmâdü'l Belâga) Hacı Ahmet Paşa Koleksiyonu/58. varak	44
Ek-2g: Bulugu'l Ereb Li-Ma'rifeti Emsileti'l-Arab (İmâdü'l Belâga) Hacı Ahmet Paşa Koleksiyonu / 64 varak	45
Ek-2h: Bulugu'l Ereb Li-Ma'rifeti Emsileti'l-Arab (İmâdü'l Belâga) Hacı Ahmet Paşa Koleksiyonu / 85. Varak	45
Ek-3: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Nüshası	46
Ek-3a: İmâdü'l-Belâga / İÜNEK / 1.Varak	46
Ek-3b: İmâdü'l-Belâga / İÜNEK / 2. Varak.....	46
Ek-3c: İmâdü'l-Belâga / İÜNEK / 126.Varak	47
Ek-3d: İmâdü'l-Belâga / İÜNEK / 127.Varak.....	47
Ek-4: Yazma Eserlere Ait Vakıf Mühürleri	48
Ek-4a: Atıf efendi koleksiyonu 02215	48
Ek-4b: Atıf efendi Koleksiyonu: 02215	48
Ek-4c: Hacı Ahmet Paşa Koleksiyonu / 00258-001.....	49
Ek-4d: Hacı Ahmet Paşa Koleksiyonu / 00258-001	49
ÖZGEÇMİŞ.....	50

KISALTMALAR

AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Agm	: Adı geçen makale
b.	: Bin, İbn
c	: Cilt
Çev	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet İslam Vakfı İslam Ansiklopedisi
Çev	: Çeviren
H	: Hicri
Hz.	: Hazreti
İÜNEK	: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi
i.ü	: İstanbul üniversitesi
m.ö	: Milattan önce
M.S	: Milattan sonra
Nşr	: Neşreden
Ö.	: Ölüm
S	: Sayı
Sf	: Sayfa
s.a.v	: Sallallahu aleyhi ve sellem
thk	: Tahkik eden
ths	: Tarihsiz
V	: Vefat tarihi
Yay	: Yayınları / Yayınevi
YEK	: Yazma Eserler kütüphanesi
YKSS	: Yazma kitap sanatları sözlüğü
yy	: Yüzyıl

ÖZET

Tezin Başlığı: Abdürraûf Muhammed el-Münâvî'nin *İmadü'l Belâğa* Adlı eserinin İncelemesi

Tezin Yazarı: Gülsum ŞİRİN **Danışman:** Dr. Öğr. Üyesi Ahmet FEDAİOĞLU

Kabul Tarihi: 31/10/2019 **Sayfa Sayısı:** vii

Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri **Bilim Dalı:** Temel İslam Bilimleri

Abdürraûf Muhammed el-Münâvî (952/1545) doğduğu sırada Osmanlı tahtında Yavuz Sultan Selim bulunmaktaydı. Yavuz Sultan Selim'in Mısır'a yönelik seferi (923/ 1517)'nin ardından ise Münâvî'nin yaşadığı Kahire Osmanlı topraklarına katılmıştır. Osmanlı'nın hâkim olduğu dönemde Mısır'da yetişen Zeynüddin Muhammed Abdürrauf b. Tacil'arifin b. Nuriddin Ali el-Münavi el- Haddadi ilmi faaliyetlerine küçük yaşta başlamış, yaşadığı dönemde ilmi yetkinliğini ispat etmiş velûd bir alimdir. Muhammed el-Münâvî'ye (ö.1031/1622) atfedilmiş olan "İmad'ül-belâğa" adlı eser, aslında hadis çalışmalına kaynaklık etmesi için kişisel notlarının olduğunu düşündüğümüz ; içinde mesel, atasözleri ve önemli divan şairlerinden beyitlerinde bulunduğu kıymetli bir sözlük çalışmasıdır. Bu eseri merkeze alarak, gerek döneminin en kıymetli alimlerinden biri olan müellifi tanıtmamızın, gerekse bir çok kaynakta müellife atfedilen İmad'ül Belâğa adlı eserin incelemesini yaparak bu belirsizliği gidermenin ilim dünyası açısından istifâdeli olacağını düşündük. Bu bağlamda Abdürraûf Muhammed el-Münâvî' ye atfedilmiş olan İmad'ül-belâğa adlı eserin incelemesi bir giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında dönemin siyasi özelliklerinden, çalışmanın amacı ve yöntemlerinden bahsedilmiştir. Daha sonra birinci bölümde eserini incelediğimiz Münâvî'nin hayatı, yaşadığı dönem, hocaları, talebeleri ve eserleri hakkında özet bilgi verilmiştir. İkinci kısımda ise; İsmail es-Seâlibî'nin Simâru'l Kulûb adlı eseri ile Münâvî'nin İmad'ül Belâğa adlı eserin şekil ve kısaca içerik yönünden incelemesi yapılmıştır. Ayrıca ülkenin çeşitli kütüphanelerinden elde ettiğimiz yazma eserlerin bulunduğu kütüphaneler, arşiv, mühür ve koleksiyonlar hakkında bilgi verilmiş, İmad'ül Belâğa adlı eserde geçen emsal örneklerinin kullanıldığı yerler, Münâvî ve diğer alimlerin eserlerinde yapılan tarama ile açıklayarak delillendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler:İnceleme, Abdürraûf Muhammed el-Münâvî, *İmad'ül-belâğa*, sözlük çalışması, Arap Dili, Simâru'l Kulûb, Seâlibî,

SUMMARY

Thesis Title: The research of Abdürraûf Muhammed el Münâvî's <i>Îmâdü'l belâğa</i>	
Thesis Author: Gülsum ŞİRİN	Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet FEDAİOĞLU
Date of Acceptance: .../.../2019 Total Number of Pages: vii (pre text) +33 (main body) + 17+170(appendices)	
Department: Basic İslamic Sciences	Field of Study: Basic İslamic Sciences
<p>When Abdürraûf Muhammed el-Münâvî (952/1545) was born, Yavuz Sultan Selim was ruling the Ottoman Empire. After Yavuz Sultan Selim's expedition to Egypt (923/1517), Cairo, where Münâvî lived, joined Ottoman lands. Zeynüddin Muhammed Abdürraûf b. Tacilarifin b. Nuriddin Ali al-Muammer al-Haddadi who grew up in Egypt during the Ottoman rule; He started his scholarly activities at a very early age. He was a brilliant scholar who proved his scientific competence during his lifetime. We think that, the work named 'Îmâd'ul-belâğa, which is attributed to Muhammad al-Mün'viah (d.1031 / 1622) ; is a precious dictionary work includes the poetry of parable proverbs and couplets from important divan poets. By taking this work to the center, we thought that introducing the author who is one of the most valuable scholars of his time and providing an example of the investigation study which is an important method of writing in Arabic literature, will be useful. In this context, the work <i>Îmâdâül-belâğa</i> by Abdürraûf Muhammad al-Munâvi consists of one introduction and two sections. In the introduction, the political events of the period, the aim and methods of the study are mentioned. Then, in the first chapter, brief information about Munavi's life, teachers and students of that period and their works, were given. In the second part; İsmail es-Seâlibi's work <i>Simâru'l Kulûb</i> and Münâvî's work <i>Îmâd'ül Belâğa</i> were examined in terms of form and content. Also, the information we got from the various libraries of the country which have the manuscripts , archives, seals and collections, are mentioned and the samples that are taken from Imam-ul Belaga have been explained and evidenced with the search of works from other scholars.</p>	
Keywords: The research of Abdürraûf Muhammad al-Mun'viah, <i>Îmad'ül-belâğa</i> , precious dictionary, Arabian Language, <i>Simâru'l Kulûb</i> , Seâlibi,	

GİRİŞ

1) İncelemenin Konusu ve Kapsamı

Birinci çeyrek asırdan beri Araplar, eski metinlerin neşrine önem vermektedir. Şarkiyatçılarda, Arapça ve diğer dillerde yazılmış eserleri birinci asırdan bu yana sabit bir ilmi metot çerçevesinde neşretmektedirler¹.

Müellifimiz, Zeynüddin Muhammed Abdürraûf b. Tacil'arîfin b. Nuriddin Ali el-Münâvî el- Haddâfî, yaşadığı dönemde hadis, tefsir, fıkıh, siyer, edebiyat, bibliyografya gibi çeşitli ilim dallarında eser vermiş velüd bir alim'dir. Küçük yaşta ilim tahsiline başlayan müellifimizin, uzlet hayatı sırasında çalışmalarında kullanmak üzere Ebû Mansur Abdülmelik bin Muhammed bin İsmail es-Seâlibî'nin Simâr'ul kulub fi'l muzaf ve'l mensûb adlı eserinden kısaltarak *İmad'ül-belâğ*a adlı eseri yazdığını düşünüyoruz.

Bu doğrultuda tezimizi iki bölüme ayırdık.

Birinci bölümde Münâvî'nin hayatını ve ilmi yönünü, Arap edebiyatında ve diğer ilimlerde ortaya koyduğu eserlere, hoca ve talebelerine yer vermeye çalıştık.

İkinci bölümde ise; Simâr'ul kûlub adlı eserin yazarı es-Seâlibî'nin hayatından, Muhammed Ebû Fazıl İbrahim tarafından tahkik edililerek gün yüzüne çıkarılan eserin elimizde bulunan 1980 yılındaki Kahire baskısı ile elimizdeki yazma eser nüshalarıyla şekil ve kısaca içerik yönünden incelemesini yaptık. Ayrıca elimizde bulunan yazma eser nüshalarının koleksiyoner ve mühür bilgilerini de vererek yazmacılığın tarihi ve öneminden de bahsettik.

2) İncelemenin Amacı ve Önemi

Modern araştırmalarda Arap dili, “varlığını devam ettiren kuzey dili “ olarak adlandırılır. Oryantlistler, bu dilin aslı ve oluşumu hakkında görüşler ileri sürmüşler ve birçok fikri ekoller ortaya koymuşlardır. Eskiden beri bu ekollerin ileri sürdükleri ile, Arap dilcilerin; bu dilin Kureyş'te; dini, ekonomik, siyasi ve edebi sebeplerle ortaya çıkması konusundaki kanaatler birbirini nakzeder.²

Bu dile ait temel kaynaklar, onun eski Arap bölgesinde olgunlaştığı, yaygınlaştığı ve genişlediğine işaret eder.

Arap Yarımadasına Arapça olarak indirilen İslam'ın kutsal kitabı Kuran'ı kerim'in çoğaltılması İslam dünyasında bu dilin önemini arttırmakla birlikte yazma eserlerin İslami ilimlerdeki değerinin de kaynağı olmuştur.

İlim ile iştigale genç bir yaşta başlayan Münâvî; doğuşu, gelişimi ve günümüzdeki değeri itibariyle dünya dilleri arasında nadide bir yere sahip olan Arapçanın gelişimine hatırı

¹ Salâhuddin el-müneccid:1955; *Mecelletü'l-Muhtâtâti'l-Arabiyye*: 356-374 Çev. Dr. Mehmet Hatipoğlu

² Kaddrur; *Mecelletü Mecme'i'l-lugatil-Arabiyye bi Dimeşk*; 2009: cüz.84; s.59-72

sayılır bilgisiyle katkı sağlamış; bu dile hem filolojik hem de bu dilde okutulan ilimler hususunda önemli eserler vermiştir.

Münâvî'nin *İmad-ül-belâğa* adlı eserini incelerken amacımız, Ebû Mansur Abdullah bin Ebu İsmail Es-Seâlibî'nin *Simâr'ul Kulub fi muzaf ve'l mensub* adlı eserin kısaltması olan eseri, muhtelif kütüphanelerden te'min ettiğimiz yazma eser nüshaları ile şekil ve içerik yönünden incelemek, İmâd'ül- Belâğa adlı sözlük çalışmasında bulunan kelimeleri Münâvî'nin muhtelif eserlerinde kullanmak üzere yazdığını örneklendirerek sunmaktır. Muhammed Ebû Fazıl İbrahim tarafından tahkik ettiği ve 1980 yılında Kahire'de basılan eser; çalışmamızın şekillenmesinde istifade ettiğimiz önemli kaynaklarımızdandır. Hadis başta olmak üzere, birçok ilim dalında eser vermiş Münâvî'nin de kısaltarak kaynak olarak kullandığı *İmad'ül- belâğa* adlı sözlük çalışmasının; türlerinden farklı olarak şiir, mesel ve atasözlerinden oluşması sebebiyle de gün yüzüne çıkarılmayı hak eden kıymet ve değerde olduğunu ve ilmi çalışmaların açıklanması ve örneklendirilmesinde kullanılan mesel, atasözü ve şiirlerin dilin gelişimi ve anlaşılması açısından önemli olduğunu düşünüyoruz.

3) İncelemenin Yöntemi ve Literatür Değerlendirmesi

Çalışmamızın birinci bölümünde müellifimiz; Zeynüddin Muhammed Abdürraûf b. Tacil'arîfin b. Nuriddin Ali el-Münâvî el- Haddâdî'nin ismi, nesebi, doğumu, hocalık vazifesi, vefatı, yetişmesi, ilmi kişiliği, hocaları, talebeleri ve önemli eserlerine yer verilmiştir. Yaşadığı dönemin hatırı sayılır alimlerinden olan Münâvî'nin hayatı, özellikle hocaları ve mensup olduğu ailenin tanınması onun eserlerini doğru değerlendirmek açısından oldukça önemlidir.

Çalışmamızın ikinci bölümü; Ebû Mansur Abdümelik bin Muhammed bin İsmail es-Seâlibî'nin *Simâr'ul Kulûb* adlı eserinin Muhammed Ebû'l Fazıl İbrahim tarafından yapılan tahkik çalışması ile Münâvî'nin *İmâd'ül-Belâğa* adlı eserinin muhtelif kütüphanelerinden derlediğimiz örnekleri ile şekil ve kısaca içerik yönünden incelemesi yapılmıştır. Münâvî'nin ve Arap edebiyatında eser vermiş alimlerin eserlerinden yaptığımız *İmâd'ül Belâğa* adlı sözlük çalışmasında bulunan kelimelerin genel taraması sonucu elde ettiğimiz veriler, Münâvî'nin *İmâd'ül Belâğa* adlı eseri yazmasının sebebini ve önemini açıklar niteliktedir.

Ayrıca müellif nüshasını bulmaya çalışma serüvenimiz, modern dönemde öz kaynaklarımıza ulaşmanın önemi, onları gün yüzüne çıkarmanın zorluğu, ve matbaa öncesi eser güvenilirliğinin yönteminden bahsetmek adına oldukça önemlidir. Ayrıca çalışmamızın önemli bir parçasını oluşturan yazma eser taraması yapma, yazma eser'in güvenilirliğini ıspat açısından mühür bilgisi ve koleksiyonerler hakkında bilgi verdiğimiz kısım da bu bölümde yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

MÜNÂVÎ'NİN HAYATI, YETİŞMESİ, İLMİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. Münâvî'nin Hayatı

1.1.1. Münâvî'nin Yaşadığı Dönem Siyasi Durum

Münâvî, 952/1545 yılında doğmuştur. Doğduğu sırada Osmanlı tahtında Kanuni Sultan Süleyman bulunmaktaydı. Yavuz sultan selim'in mısır'a yönelik seferi 923'te (1517) başladı.³ Memlük Sultanlığının 17. yy başlarından itibaren İslam dünyasında iç huzursuzluklara çare bulunmaması, dış tehlikeleri karşılamakta zorluk çekmesi, öte yandan Dulkadir Beyliği meselesi ve Safevi tehdidi iki devlet arasında savaşa zemin hazırladı. Mercidabık'ta yapılan savaşı Osmanlılar kazandı ve Suriye Osmanlı hakimiyetine girdi. Ardından Ridaniyede Memlük direnişi kırıldı; Osmanlı kuvvetleri Kahire'yi ele geçirip zorlu sokak çatışmaları neticesinde duruma hakim oldu. Bu hadisenin Mısır'daki ilmi durumu, seyrini değiştirdiğine dair herhangi bir bulguya rastlayamadık. Fakat Osmanlı devleti kuruluşundan itibaren yaptırdığı medrese ve kurduğu kütüphanelerle hakim olduğu topraklarda ilmi faaliyetlerin geliştirilmesine oldukça önem vermiştir. Ayrıca Alimlere gösterilen hürmet, saygı ve destek Osmanlı Kültür ve medeniyetinde her zaman ilk sırada yer almıştır.

1.1.2. “Münâvî” Nisbeti

Müellifimize atfedilen “münâvî” nisbeti hususunda meşhur ve sahih olan görüş “münâvî” kelimesindeki nûn harfinin meddi ile “münâvî” şeklinde olduğu'dur.⁴

Münye kelimesi ise lügatte, arzu edilen şey anlamındadır. Lakin dönemin mısır kültüründe “münye” kelimesi köy ve belde anlamında kullanılmakta, ve mısır'da bu isimle 200 e yakın köy bulunmaktadır.⁵ Müellifimiz Münâvî bunlardan Münyetü Beni'l-Husyeb'e mensuptur. Bu belde Mısır'ın aşağı Sa'id bölgesinde, Nil Nehri'nin doğu kıyısında büyük ve güzel bir beldedir.⁶ Bu beldenin kible tarafında yani doğusunda İbrahim (a.s)'ın makamı bulunmaktadır.⁷

1.1.3. Nesebi ve Hayatı

Münâvî, 952 (1545)'de Kahire' de doğmuştur⁸. Tam ismi Zeynüddin Muhammed Abdür-rauf b. Tacil'arîfin b. Nuriddin Ali el-Münâvî el- Haddadi⁹ şeklindedir. Büyük dedesi Şehabeddin Ahmed, 13. Yüzyılda Tunus'taki Haddade köyünden Mısır'daki

³ Suna Doğaner, 2004: *Diyanet İslam Ansiklopedisi* c. XXIX; sf.584-586

⁴ Abdulhayy Kettani *Fihris'ül-Feharis ve'l Ebsât ve mu'cemu'l-Me'âcim ve'l-Mesihât ve'l-Müselâât* II; 560

⁵ Abdurrauf Muhammed el-Münavi, *el-Fethu's Semâvi*, (thk. Ahmet Mücteba); 1,21,5 numaralı dipnot

⁶ Kettâni, *Muhammed b. Ca'fer er-Risaletu'l Müstatrefe*, s.184

⁷ Hamevi, Yakut b. Abdillâh, *Mu'cemu'l Büldân, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî*, Beyrut, ths. V,218

⁸ Yaşar Kandemir, 2006: *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XXXI; 572

⁹ Kandemir, 2006: *DİA*, XXXI; 572

Münyetü Beni hasib'e gelip yerleştiği için Haddadi ve Münâvî, ayrıca Kahirî ve Şafîî nisbeleriyle anılmıştır.

Dönemin bir çok aliminin ortak özelliği olan “hafızlık” eğitimini çok küçük yaşta tamamlamıştır. Babasının yanında büyüyen müellifimiz, ilk eğitimini babası Tacülârifin el-Münâvî'den almıştır.¹⁰

Müellifimiz, Zeynüddin Muhammed Abdür-rauf b. Tacil'arifin b. Nuriddin Ali el-Münavî el- Haddadî, çok müstesna bir aileye mensuptur. Babası, dedesi ve büyük dedeleri de tanınmış alimlerden olan münâvî, küçük yaşta hadis, fıkıh, nahiv gibi islami ilimlere dair çok sayıda kitap ezberlemiştir. Aynı zamanda Münâvî'nin oğlu ve talebelerinden olan Muhammed Tâcuddin, İlamu'l-Hâdır ve'l-bâdi bi tercemeti Abdirra'uf el-Münavi el-Haddâdî¹¹ dedelerinin eserlerinden bahsetmekte ve onlara, “imam”, “allame”, “kudve”, “şeyh” gibi önemli dini ve ilmi lakablar atfetmektedir.

Tahsilinin ardından bazı meclislerde şafîî naibi olarak görev yapmış, daha sonra bu görevi bırakıp evinde inziva hayatı yaşamaya başlamıştır¹². Bu münzevi hayat sırasında çok sayıda eser kaleme almış birbirinden farklı ilim dallarında yazdığı eserler günümüze kadar ulaşmıştır.

Uzun süre münzevi hayat sürmesi sebebiyle döneminde ilim ile iştigal edenlerin arasında pek bilinmemekteydi. Salihîye medresesinde ders vermesi, münzevi hayatı sebebiyle yeterince tanınmadığından bazı hoşnutsuzluk ve çekingenliklere sebebiyet vermiştir. Fakat İlim ehli, münâvî'nin mezhepler hususunda çıkan tartışmada kuvvetli deliller getirmesinin ardından yeterliliğini görmüş, zamanla haktan ve ulemadan onun derslerine devam edenler olmuştur¹³.

Münâvî 23 safer 1031'de Kahire'de vefat etti¹⁴. Bugün Zâviyetü'l-Münavî diye bilinen, aynı zamanda Münâvî'nin babası ve iki oğlunun da medfun olduğu yere defnedildi. Düşmanlarından birinin münâvî'yi zehirlediği, tedavi maksadıyla aldığı ilaçlar dolayısıyla çok zayıfladığı ve sonunda öldüğü zikredilmektedir¹⁵.

1.1.3.1. Yetiştirilmesi, ilmi kişiliği ve eserleri

1.1.3.1.1. Yetiştirilmesi

İlmi faaliyetlerle meşgul olan bir aileden gelmesi sebebiyle erken yaşta ilmi faaliyetlere başlamış, babasının gözetiminde ilim hayatına adım atmıştır. Küçük yaşta Nahiv ilmine dair İbn Malik'in Elfiye'sini, hadis usulüne dair İrakî'nin Elfiye'sini, siyere dair İrakî'nin Elfiye'sini ezberlemiştir. Ulemanın kendisi hakkında söylediği övgü dolu sözler oldukça

¹⁰ Kandemir, 2006: *DİA*, XXXI; 572

¹¹ Kandemir, 2006: *DİA*, XXXI; 571

¹² Kandemir, 2006: *DİA*, XXXI; 572

¹³ Kandemir, 2006: *DİA*, XXXI; 572

¹⁴ Kandemir, 2006: *DİA*, XXXI; 572

¹⁵ Kandemir, 2006: *DİA*, XXXI; 572

fazladır. Müctehid hafızların sonuncusu ve zamanın şâfiî'si olarak anılmaktadır¹⁶. Mısır dışına ilmi seyahatlere çıktığına dair herhangi bir bulguya rastlayamadık. Lakin ilmi donanma sahip, müstesna bir aileye mensup olması sebebiyle bulunduğu coğrafyadaki mısır ulemasından ders almıştır. Münâvî,daha çok hadis alanında yaptığı çalışmalar ile meşhur'dur. Şafî fıkına dair görüşleri de yaşadığı dönemde kabul görmüştür. Mezhebinin tercihlerine aykırı da olsa sahih gördüğü hadisleri belirtmekten de geri kalmamıştı.

1.1.3.1.2. Hocaları

Münâvî'nin hocalarının sayısı hususunda bilgiler sınırlıdır. Ulaşabildiğimiz kadarı şu şekildedir;

1) Babası ve ilk hocası Tâculârifin el-Münâvî

2) Şemseddin Muhammed b. Hamza er-Remli (1004/1596)

Arapça başta olmak üzere İslami ilimlerde en çok istifade ettiği hocası'dır¹⁷. 1511 Yılında Kahire'de dünyaya gelmiş, dönemin en kıymetli alimlerinden ders almış, babasının da hocası olan Zekeriyâ el-Ensârî' den küçük yaşta icazet almıştır. Küçük şafî diye anılan er-Remli, dönemin alimlerince asrın müceddidi olarak anılmış, 13 Cemaziyelevvel 1004 (14 Ocak 1596)'te Kahire'de vefat etmiştir. *Nihâyetü'l- muhtaç ila şerh'i-l Minhac, Gayetü'l- beyan fi şerhi Zübedi, Gayetü'l-merâm fi şerhi Şürûti'l-me'mûm ve'l imâm (Şurûti'l imâme), Fetvâr-Remli, Umdetü'r-râbih fi ma'rifeti't-tariki'l-vâzih, el-Fevâidü'l merziyye, Şerh'ul Acurumiyye*¹⁸ gibi kıymetli eserler kaleme almıştır.

3) Şeyh Muhammed b. Sâlim et-Tablavî (v.1014/1606)

Tefsir alanında kendisinden istifade etmiştir. Kahire'de doğmuştur. Mısır'ın Menûfiye şehrinin Tabliye (Tabluhe) köyünde büyüymüş ve Tablavî nisbesi buradan gelmiştir.Mısır'lı alim Nâsırüddin Muhammed b. Sâlim et-Tablavi'nin kızından torunu'dur. Tablavî Şemseddin er-Remli'den fıkıh, Ebü'n Nasr b. Nâsırüddin et-Tablavi'den Arapça ve İbn Kâsım el-Abbâdî'den aklî ilimleri okudu. Suyuti'nin talebelerinden olan İbrâhim b. Abdurrahman el-Alkamî'den de ders alan et-Tablavî, Zilhicce 1014 (Nisan 1606)'da Kahire'de vefat etmiştir. *Manzûme fi'l-isti'ârât, es-Sırrül-kudsi fi tefsiri Âyeti'l-kürsî, Şiyânetü'l akâid, Hâşiye alâ Şerhi'l-Minhâc, Nazmü Elfiyyeti'l-İrâki* gibi eserleri vardır.¹⁹

4) Muhammed b.Ali el-Bekri (v.933/1582)

Kendisinden tasavvuf ve tefsir alanında istifade etmiştir.

¹⁶ Kandemir, 2006: *DİA*,XXXI; 573

¹⁷ Kandemir, 2006: *DİA*, XXVI; 573

¹⁸ Ahmet Özel; Remli, 2007: *DİA*, XXXIV; 565,566

¹⁹ Ali Bulut; Tablavi, 2016: *DİA*; c.ek-2; 575-576

5) Ali b. Ğanim el- Maksidi (v. 1004/ 1596)

Tefsir, hadis ve edebiyat alanında Münavî'ye hocalık yapmıştır. 6 Zilkade 920 (23 Aralık 1514) tarihinde Kahire'de dünyaya gelen Ğanim, hafız ve kıraat'ı seb'a okumuş dönemin önemli fıkıh otoritelerindedir. Müderrislik ve yöneticilik görevlerinde bulunmuş olan Ğanim; fıkıh, Arap dili ve Edebiyatı, hadis, tefsir ve kelim ilimlerinde eser verecek seviyeye ulaşmış remil ve simya ilimlerine de vakıf olmuştur. *Evdahu'r-remz'ala (fî şerhi) Nazmi'l-Kenz, Hâşiye (Ta'lîka)' ale'l-Eşbah ve'n nezâ'ir, Nûrü'ş-şem'a fi zuhri'l-cum'a, el-Bedî'atü'l-mühimme fî beyâni nakzi'l-kısme*, Ğanim'in önemli eserlerindedir.²⁰

6) Abdülvehhâb b. Ahmed eş-Şa'rânî (v.973/1565)

Tasavvuf ilmi konusunda ilim tahsil ettiği hocası'dır. 898 (1493) yılında Kahire'nin kalyübiye bölgesindeki Kalkaşende'de doğmuştur. 50 yi aşkın hocadan ilim tahsil eden Şa'rânî'nin 26 tarikattan el aldığı kaydedilmiştir. *Yevâ'kit ve'l-cevahir fi beyani aka'idi'l-ekabir* adlı eserinde Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin görüşlerini benimseyen Şa'rani, onun fikirlerini savunmuştur. 12 Cemaziyelevvel 973 (5 Aralık 1565) tarihinde vefat eden eş-Şa'rânî'ye dönemin hükümdarlarından Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman'ın, güven ve muhabbetlerinin nişanesi olarak bir yün elbise ve seccade hediye ettikleri kaydedilir. Kendi ifadesiyle 300'ü aşkın eseri bulunan eş-Şa'rânî'nin 100 kadar eseri gününüze ulaşmıştır.²¹

1.1.3.1.3. Talebeleri

Sınırlı bilgiye sahip olduğumuz talebelerinden ulaşabildiğimiz kadarı şunlardır;

- 1) Süleyman el-Bâbili (v.1026/1617)
- 2) Nureddîn Ali b. Muhammed el-Echurî (v. 1066/ 1656)²²
- 3) Münavi'nin oğlu Muhammed Tâcüddin (v.?)²³
- 4) Münavi'nin oğlu Zeynelâbidîn (v.1022/1614)
- 5) Seyyid İbrâhim et-Taşkendî
- 6) Şerif el-Vavulati
- 7) Şeyh Ebu'l hasen Ali el-Hadrami er-Reşîdî (V.?)
- 8) Muhammed b. Abdilfettah et-Tahtâî (V?)
- 9) Hafız Ahmed b. Muhammed el Makkari (v.1041/1632)²⁴

²⁰ Cengiz Kallek; *Ğanim el Maksidi*, 1999; *DİA*; XXIX; 503-504

²¹ Hayri Kaplan; *Ahmed Eş-şa'rani*, 2010; *DİA*; XXXVIII; 347-350

²² Muhibbi, *Hulâsatu'l-Eser fi A'yâni-l-Karni'l-Hâdi Asar, Dâru Sâdır, Beyrut*; 1986

²³ Muhibbi, *Hulâsatu'l-Eser fi A'yâni-l-Karni'l-Hâdi Asar*

²⁴ Kettânî, Abdulhay, *Fifrisu'l Feharis*; II,562

1.1.3.1.4. Eserleri

1) Hadis ve Tefsir ile ilgili Eserleri

a) *Feyzü'l kadîr şerhu'l Cami'i's sağır*: Suyuti'ye ait eserin şerhleri arasında en çok kabul görendir. Münâvî hadisleri genişçe şerhetmiş, bazı yerlerde hadislerin ravileri hakkında bilgi vermiş, ancak çok defa hadisin sıhhatine dair görüş belirtmemiştir. Eser Câmî'u's-sağır'ın metniyle birlikte altı cilt (kahire 1356,1357; Beyrut 1391/1972) ve Hamdî ed-Demirtaş Muhammed tarafından onüç cilt (Mekke-Riyad 1418/1972) halinde yayımlanmıştır.

b) *Et-Teysîr bi-şerhi'l-Câmî'i's-sağır*: Münâvî'nin Feyzü'l kadîr adlı eseri üçte bir oranında ihtisar ettiği bu eser iki cilt olarak yayımlanmıştır. Muhammed İmare bu kirabı Muhtasarı Şerhi'l-Câmî'i's-sağır adıyla 1373'te Kahire'de ihtisar etmiştir.

c) *El-Câmî'u'l-ezher min hadîsi'n-nebiyyi'l-enver*: Münâvî'nin 30.000 hadisi derlediği, Süyûî'nin el-Câmî'u'l-kebir'de bulunmayan hadisleri ve hadislerin sıhhat derecelerinin gösterdiği eser'dir. Kahire (1400/1980)'de üç cilt halinde basılmıştır.

d) *Künûzü'l-haka'ik min hadîsi hayri'l-halâ'ik*: Münâvî, kırkdört hadis kitabından seçtiği kısa metinli, bir kısmı zayıf ve mevzu 10.349 hadisi ravisini zikretmeden alfabetik olarak sıralamış ve hangi hadis kitaplarında yer aldığını rumuzlarla göstermiştir. 1026 (1617) yılında tamamlanan bu eser (İstanbul 1285; Bulak 1286; Kahire 1305, 1321, 1323, 1300)'de basılmıştır.

e) *El-Fethu's-semâvi bi(fi)-tahrîci ehadîsi Tefsiri'l-Kâdı'l Beyzavi*: Münâvî'nin 1051 merfu, mevkuf ve maktu rivayeti değerlendirdiği eseridir. Eseri telif ederken Zemahşeri'nin el-Keşşâf'ı üzerine Abdullah b. Yûsuf ez-Zeylai ve İbn Hacer el-Askalânî'nin yaptığı tahrîclerden, Tîbî ve İbn'ül-İraki'nin aynı esere dair haşiyelerinden ve Suyuti'nin Beyzâvî tefsirine dair yazdığı haşiyeden büyük ölçüde faydalanmıştır. Riyad (1409)'da Ahmet Müctebâ b. Nezîr es-Selefi'nin eser hakkında yaptığı yüksek lisans çalışması yayımlanmıştır.

f) *El- İthâfâü's-seniyye bi'l-ehâdisi'l-kudsiyye*: nşr. Muhammed münîr ed-Dîmeşki (Haydarabad 1323) Hasan Hüsnü Erdem, 1952'de Ankara 'da yayımlanan İlahi Hadisler adlı eserinde bu eseri esas almıştır.

g) *El-Metâlibü'l-aliyye fi'l-ed'iyeti'z-zehiyyeti'l-muhteteme bi'l-ehâdisi'l-kudsiyye*: (Haydarabad 1323)

h) *İm'ânü (İs'afü)'t-tullâb bi-şerhi tertibi's-Şihâb*: Kudâî'nin Şihâbü'l-ahbâr'ının şerh edildiği eserdir. Ayrıca Münâvî'nin Ref'u'n-nikab'an Kitâbi's-Şihâb li'l-Kudâ'i adlı bir eseri daha vardır.

i) *El-Mecmû'u'l Fâ'ik min (fi) hadîsi hÂtîmeti rusüli'l-halâ'ik*: Kısa hadislerin derlenip, sıhhat derecelerinin gösterildiği bu eser, El-Câmiatü'l-İslâmiye (Medine)'de kayıtlıdır.

j) *Tahrîcü'l-ehadîsi'l-erba'in*: Münâvî'nin, Nevevî'nin kırk hadisi üzerine yaptığı şerh'tir.

k) *El-Yevâkt ve'd-dürer şerhu Şerhi Nuhbeti'l-fiker*: İbn Hacer el-Askalâni'nin *Nüzhetü'n-nazar fi tavzihi Nuhbeti'l-fiker*'inin hâşiyesidir.

l) *Buğyetü't-tâlibim li-ma'rifeti istilâhi'l-muhaddisin*: Süleymaniye kütüphanesinde 6vr, nüshası bulunmaktadır. (Esat Efendi,nr 257/6)

m) *El-Ed'iyetü'l-mebrûre (me'sûre) bi'l-ehâdisi'l-me'sûre*: (Süleymaniye ktp, Reşit Efendi, nr.1451)

n) *Işfârü'l-bedr'an (fazileti) leyleti'l-kadr*: (Beyazıt Devlet ktp,nr.239)

o) *(Şerhu) Fezâ'ilü leyleti'n-nısf min şa'bân*: (Süleymaniye ktp, Denizli, nr.177; İÜ. Ktp., Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye nr.4958)

p) *Mesânidü's-sahâbe*: Bir nüshası İbrâhim Bessâm'ın özel kütüphanesindedir.

r) *El-Ehâ disü'l-müntekât mine'l-Mizân ve'l-Lisan*: Zehebi'nin *Mizânü'l-i'tidâl*'i ile İbn Hacer el-Askalâni'nin *Lisânü'l-Mizân*'ından derlenen rivayetlerin alfabetik olarak sıralandığı; mevzu, zayıf ve metruk olanların belirtildiği eserdir.

2) Fıkıh ile ilgili Eserleri

a) *Fethu'r-ra'ûfi'l-kadir li-abdihî hâze'l-âcizi'l-kaşir*: İslam muhakeme hukukuna dair Zekeriya el-Ensari'nin kadılık adabı üzerine yazdığı '*İmâdü'r-rızâ'bi-beyâni âdâbi'l-kaza* adlı eserin şerhidir.²⁵

b) *Teyisirü'l-vukuf'ala gavâmizi ahkâmi'l-vukuf*: Vakıf konusunda yapılmış geniş çaplı bir çalışma'dır.

c) *İthâfü'n-nâsik bi-ahkâmi'l-menâsik*: Dört mezhebe göre menâsik-i haccı anlatan eseri'dir. (Süleymaniye Ktp; Musallâ Medresesi, nr.1988)

d) *İhsânü't-takrir bi-şerhi't-Tahrir*: Kadı Zekeriya el-Ensari'nin; Ebu Zür'a'nın fihhi meselelere dair *Tenkîhu'l-Lübâb*'ına yaptığı, *Tahriru Tenkîhu'l-Lübâb* adlı ihtisar çalışmasının şerhi'dir.^{26 27}

e) *En-Nukud ve'l-mekâyil ve'l mevâzin*: Münâvi'nin *Teyisir'ul-Vukuf alâ Gavâmidi Ahkâmi'l-vukûf* adlı eserinde yer alan müstakil bir bölümdür. Eser, Recâ Mahmûd es-Sâmerrâi, tarafından Bağdad 1981' de neşredilmiştir.²⁸

f) *El-Cevâhirü'l-mudiyye fi beyâni'l-âdâbi's-sultâniyye*

g) *Gayetü'l-İrşâd ilâ ma'rifeti ahkâmi'l hayevan ve'n-nebât ve'l-cemâd*

3. Kelam ile ilgili Eserleri

a) *Şerh'alâ kasideti Bed'i'l-emâli*: Ali b. Osman el-Ûşi'nin el-Emâli'sinin şerhi'dir.

²⁵ Muhibbi, *Hulâsatu'l-Eser*; II,415

²⁶ Muhibbi, *Hulâsatu'l-Eser*; II,414

²⁷ Kandemir, 2006; *DİA:XXXVI,573*'de İbnü'l-Hümâm'ın eseri üzerine yapılan bir çalışma olduğunu kaydetmiştir.

²⁸ Muhibbi, *Hulâsatu'l-Eser*; II,415

b) *Şerhu'l-Kasideti'l-Ayniyye li ibn sîna*: İbn Sinâ'nın *el-Kasidetü'l Ayniyye fi Beyâni Ahvâli'n-Nefsi'n-Nâtika ve Ta'allukihâ ilâ'l-Bedeni ve Firâkihâ* adlı manzumesinin şerhi'dir.²⁹

c) *İlamu'l Alam bi Usûli Fenneyi'l-Mantık ve'l-Kelam*: Kelam ve mantığa dair eser'dir.³⁰

d) *Şerhu'l-Mevâkıf*

e) *Şerhu esmâ'illâhi'l-hüsnâ mine'l Câmi'is-sağir*

f) *El-Burhân fi delâlâti halki'l-insân ve'l-hayevân 'alâ vücûdi's-şâni'i'r-rahmân*

4) Biyografi ve Siyerle İlgili Eserleri

a) *El-Kevâkibü'd-düriyye fi terâcimi's-sâdeti's-sûfiyye*: Hz. Peygamber, hulefâ-yi Râşidin, müellifin zamanına kadar olan on bir tabaka ve 898 sufi'nin alfabetik olarak sıralanması suretiyle biyografilerinin verildiği eserdir. Eser kerametlere dair giriş ile başlamıştır.

b) *Firdevsu'l Cihan fi Şemâili ve Menâkibi'l-Enbiyâi'l-Mezkûrin fi'l-Kuran*: Eserin Konya Yusuf Ağa kütüphanesinde yer alan nüshasında, kitabın ismini verdiğimiz şekildedir³¹. Hulâsatu'l Eser'de kitabın adı, *Firdevsu'l-Cinân fi Menâkibi'l-Enbiyâi'l-Mezkûran* olarak geçmektedir³². Kitap, Kuran'da zikri geçen peygamberlerin şemâilini konu almaktadır. İlk olarak Hz. Adem'in, son olarak da Hz. Yunus'un şemaillerini anlatır.

c) *Tuhfetü'l-aşfiya bi-menâkibi'l-evliya*: 216 biyografi ihtiva etmektedir.

d) *El-Ucâletü's-seniyye alâ Elfiyeti's-sireti'n-nebeviyye*: Zeynüddin el-İrâki'nin Hz. Peygamber'in hayatını ve şemâilini 1000 beyitte anlattığı *ed-Dürerü's-seniyye fi (nazmi)'s-siyeri'z-zekiyye* adlı kitabın şerhi'dir.³³ İraki'nin bu eserine *Futûhatu's subhâniyye* ve *Ucâletü's-seniyye* adlı iki şerhi vardır.³⁴

e) *Şerhu's-şemâ'ili'n-nebeviyye ve'l-haşâ'ışı'l-Muhammediyye*: Tirmizi'nin Şemâ'ilü'n-nebi'sine İsmüddin el-İsferâyînî ve İbn Hacer el-Heytemi'nin yazdığı şerhleri bazı bilgiler ekleyerek ihtisar etmiş olduğu eser'dir.

f) *Er-Ravzü'l-bâsim fi şemâili'l-Mustafâ Ebi'l-Kâsım*: Tirmizi'nin Şemâ'ilü'n-nebi'sini geniş bilgiler ilave etmek suretiyle ihtisar ettiği bir çalışma'dır.

g) *Siratu Ömer b. Abdulaziz*³⁵

h) *Şerhu'l-Haşâ'ış*: Suyuti'nin *el-Haşâ'ışü's-suğra* olarak bilinen eserinin şerhi'dir.

²⁹ Muhibbi, *Hulâsatu'l-Eser*; II,413

³⁰ Muhibbi, *Hulâsatu'l-Eser*; II,414

³¹ Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi'nde 6993/5 numarada kayıtlıdır.

³² Muhibbi, *Hulâsatu'l-Eser*; II,415

³³ Kandemir, 2006: *DİA*; XXXVI,573

³⁴ Muhammed İsa Sâlihîyye, *el-Mu'cumu's-Sâmil li't-Türâsi'l-Arabiyyi'l-Metbû, Kâhire,1995*; V,167

³⁵ Zirikli, *Hayru'd-Din el-Alâm Kâmûsu Terâcim li Eshuri'r Ricâl ve'n-Nisâ Mine'l-Arab ve'l-Müsta'rebîn ve'l-Müstesrikîn, Kâhire, ths.VII,76*

i) *İthâfü's-sâ'il bimâ li-Fâtumete mine'l-menâkıb*: Seyyidetü nisâ'i ehli'l-cenne Fâtümetü'z-Zehra adıyla Abdüllatif Âşûr 1407/1987'de Bulak'ta neşretmiştir.

j) *Şerhu's-Şifâ*: Kadı İyaz'ın eserinin birinci babının şerhi'dir.

k) *İrgamü evliyâ'i's-şeytân bi-zikri menâkıbi evliyâ'i'r-rahmân*

5) Ahlak ve Tasavvuf ile ilgili Eserleri

a) *Ed-Dürri'l-mendûd fi zemmi'l-buhl ve medhi'l-cûd*: Cimrilik ve cömertlik konusunda muhtasar bir eser'dir. Üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, cömertliğin faziletlerine dair varid olan haberler, ikinci bölümde cimriliğin kötülüğü, üçüncü bölümde ise bunun tedavisinden bahsetmektedir.³⁶ nşr. (Ebü'l Fazl el-huveyni, Tanta 1410/1990)³⁷

b) *Tezkiretü üli'l-elbâb bi-ma'rifeti'l-âdâb*

c) *Fethu'r-ra'ûfi'l-cevâd bi-şerhi Manzûmeti İbni'l-İmad*: Akfehisi'nin yemek yeme adabına dair manzumesinin şerhi'dir.

d) *Ed-Dürerü'l-cevheriyye fi şerhi'l-Hikemi'l-Atâ'iyye*: Şâzeliyye şeyhlerinden İbn Atâullah el-İskenderi'nin hikmetli sözlerinin şerhidir.

e) *Şerhu Tâiyyeti İbni'l-Fârid*: Ebû Hafs Ömer b. Ali b. Fârid el- Hamevî'nin, tasavvufla ilgili et-Tâiye adlı manzumesinin şerhi'dir.³⁸

f) *Şerhu Menâzili's-Sairin*: Abdullah b. Muhammed el-Ensai'nin el-Hervi'nin, tasavvufi hallerle ilgili Menâzilu's-Sairin adlı eserini şerhi'dir.³⁹

g) *Şerhu Meşâhidi'l-Esrâri'l-kudsiyye ve Metâil'i'l-Envâri'l-İlahiyye*: İbn Arabi'ye ait, tasavvufla ilgili, *Meşâhidu'l-Esrâri'l-Kudsiyye* ve *Metâli'i'l-Envâri'l-İlahiyye* adlı eserin şerhi'dir.⁴⁰

6) Dil ve Edebiyatla İlgili Eserleri

a) *Şerhu Hutbeti'l-Kâmûs*: Firûzabâdi'nin *el-Kâmûsü'l-muhit*'ine yazdığı ve tamamlamadığı şerhi'dir.

b) *İmâdü'l-belâğa (Kitâbü'l-Emsal)*⁴¹: (Ârif Hikmet ktp, nr. 2784/99/416)

c) *İbtihâcu'n Nufûs bi Zikri mâ Fâte'l Kâmus*: Bu eseri sadece Ahmet mücteba, *İ'lâmu'l-Hâdr*'dan naklederek vermektedir. Eser'in tam olmadığını nakleden Mücteba'dan başka bu eserden bahsedene rastlayamadık⁴².

³⁶ Katip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn 'an Esmâi'l-Kütüb ve'l-Fünûn, Ma'ârif Matbaası, İstanbul, 1941; I, 734*

³⁷ Kandemir, 2006; *D.İ.A:XXXVI; 573*

³⁸ Katip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn; I, 734*

³⁹ Muhibbi, *Hulâsatu'l-Eser; II, 416*

⁴⁰ Katip Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn; II, 1691*

⁴¹ Eser ile ilgili ayrıntılı bilgi ikinci bölümde verilmiştir.

⁴² Münâvi, *el-Fethu's-Semâvi, (thk. Ahmed Mücteba), I, 36*

d) *İhkâmu'l Esas fi ihtisari'l-Esas*: Zemaşeri'nin belagata dair *Esasu'l Belagâ* adlı eserinin ihtisari'dır. Bu eseri Münâvi, Kamus'a göre ihtisar etmiştir.⁴³

7) Felsefe ve Tıpla İlgili Eserleri

a) *Şerhu'l-Kasîdeti'l-ayniyye*: İbn sînâ'nın *el-Kasîdetü'l-ayniyyetü'r-rûhiyye fi'n-nefs*'inin şerhi'dir.

b) *Et-Tevkîf'alâ mühimmâti't-te'ârif*: Çeşitli ilimlere dair alfabetik terimler sözlüğü olup büyük ölçüde Seyyid Şerif el-Cürcânî'nin et-Ta'rifat'ına dayanmakta ve onda bulunmayan daha pek çok tarifi de kapsamaktadır.

c) *En-Nüzhetü'z-zehiyye fi ahkâmi'l-hammâmi's-şer'iyye ve't-tbbiyye*: Üç bölümden meydana gelen eserde hamamla ilgili şiir ve hikayeler de yer verilmiştir. Münâvi bu eserini uzlet döneminden çıktıktan sonra kaleme almıştır. Eserin ilk bölümünde, hamamın lügat ve örf yönlerinden tarifi ve ilk olarak kimlerin hamam kullandığı açıklanır.⁴⁴

Ayrıca Münâvi'nin usûl-i fıkıh, ferâiz, nahiv, teşrih, tıp, hey'et, tecvid ve tasavvufla ilgili konuları bir araya getirdiği *Kitâb Câmi'li-aşreti'ulûm*, ayrıca *es-Safve bi menâkıbi Âli beyti'n-nübve* (Abdülhay el-Kettânî, II, 562) ve *Kitâb fi't-tafzail beyne'l-melek ve'l-insân* gibi eserlerin günümüze ulaşmış ve ulaşmadığı bilinmemektedir.⁴⁵

⁴³ Muhibbi, *Hulâsatu'l-Eser*; II,415

⁴⁴ Münâvi, *Kitabu'n-Nüzheti'z-Zehiyye fi Ahkâmi Emri'l-Hammâmi's-srr'iyye ve't-tbbiyye* (thk. Dr. Abdülhamid Salih Hamadan) s.7

⁴⁵ Kandemir, 2006; *DİA*; XXXVI, 573

İKİNCİ BÖLÜM

İMÂD'ÜL BELÂĞA ESERİN İNCELEMESİ VE ESERE DAİR YAPTIĞIMIZ ÇALIŞMALAR

2.1. İmâd'ül Belaga Adlı Eserin İncelemesi

2.1.1. İmâd'ül Belaga Adlı Eserin İçerik Yönünden İncelenmesi

2.1.1.1. *İmâd'ül belaga adlı eser'in Türkiye'de bulunana yazma eserler ve kaynaklardaki yeri bağlamında biçim ve içerik yönünden değerlendirilmesi*

Türkiye'nin muhtelif kütüphanelerinden edindiğimiz yazma eserlerin ilk varaklarında yer alan müellif bilgisi, Kütüphane arşiv bilgileri, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi 31. Cilt sf.575 'te Münâvi maddesinde yer alan bilgiler ve Münavi'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilen bir çok kaynak doğrultusunda İmâd'ül Belâga adlı eserin münavi'ye ait olduğu bilgisini te'yid ettik. Eserin biçim yönünden incelendiği başlıkta ayrıntılarını verdiğimiz eserler de bu bilgiyi doğrular niteliktedir.

Eserin içerik yönünden incelemesini yaptığımızda ise; İmâd'ül belâga (Kitab'ül emsal adlı eserin harf'ül hemze (حرف الهمزة)'den başlayarak harf'ül ya (حرف الياء) 'ya kadar devam eden 28 arap harfiyle başlıklandırılmış bir sözlük çalışması olduğunu tespit ettik. Bu sözlük çalışmasını diğer sözlüklerden ayıran özellik ise; başlıklarda verilen onlarca kelimenin tek tek anlamının verilmesinin yanısıra Arap şairlerin divanındaki şiirler, meseller ve atasözleri ile açıklanmış olmasıdır. Eser bu yönüyle kendisini türlerinden ayıran nadide bir çalışmadır. Fakat eserde yer alan maddeleri incelediğimizde aynı kelimelerin Ebû Mansur Abdülmelik b. Muhammed b. İsmail Es-Sealibi'nin simârü (semerü)'l kulûb fi'l muzaf ve'l-mensûb adlı eserindeki kelimelerin büyük çoğunluğu ile aynı olduğunu tespit ettik. Bu tespitimizin ardından yaptığımız araştırmalar sonucu Münâvi'ye atfedilen imâd'ül Belaga adlı eserin; Münavi'nin ilmî çalışmalarında kullanmak üzere yazmış olduğu ders notu olabileceğini düşündük. Bu bağlamda bir çok kaynakta Abdür-rauf Muhammed el-Münâvi'nin olduğu bilgisi bulunan İmâd'ül Belaga adlı eseri Ebû Mansur Abdülmelik b. Muhammed b. İsmail Es-Sealibi'nin simârü(semeru)'l kulûb fi'l muzaf ve'l-mensûb adlı eser ile karşılaştırmayı ve Münâvi'nin çalışmalarına kaynaklık etmesi amacıyla bu çalışmayı yaptığını delillendirmeyi uygun gördük. Arap Dili gelişiminde önemli bir yere sahip olan emsaller, Münavi'nin kaydettiği anlamda bir çok alimin eserinde kullanılmıştır.

2.1.1.2. *Ebû mansur abdülmelik b. muhammed b. ismail es-seâlibi'nin hayatı ve eserleri*

Ebû Mansur Abdülmelik b. Muhammed b. İsmail Es-Seâlibi 350 (961) yılında Nîşabur'da doğdu.⁴⁶ Ailesi tilki derisinden kürk dikimi ve ticaretiyle bilindiği için "Seâlibi" veya

⁴⁶ Tefvik Rüştü Topuzoğlu; Diyanet İslam Ansiklopedisi, XXXVI, s.236

“Ferrâ” nisbesiyle tanınmıştır. Arap yada Fars asıllı olduğu düşünölen seâlibî, gençliğinde Ebû Bekir el-Hârizmî’den edebiyat, ve dönemin meşhur bir çok alimiden şiir ve edebiyat öğrenmiştir. Nişabur eşrafından olan ailelerin çocuklarına öğretmenlik yapmanın yanısıra; kendini yetiştirmeye devam ederek, âlim, edip ve şairlerin bilgi ve birikimlerinden istifade etti. 382 (992) yılında yaşadığı şehir Nişabur’da çıkan kargaşalar sebebiyle kısa süreliğine Buhara’da bulundu ve orada Bedüzzaman el-Hemedânî ile karşılaştı. Cürcânlı Ebû Sâid Muhammed’in sarayında tamamladığı Yetîmetü’ d-dehr’in ardından; Me’ mûnîler’den II. Me’ mûn’un davetiyle gittiği Gürgenç’te eserlerinin bir kısmını kaleme almış ve II. Me’ mûn’a ithaf etmiştir. Emirlerin zengin kütüphanelerinden faydalanarak verimli çalışmalar gerçekleştiren, İbn Sînâ ve Bîrûnî gibi ilim adamlarıyla görüşen Seâlibî, Gürgenç’te Hârizmşah sarayında rahat bir hayat sürmüştür. Son birkaç eserini 424-429 (1033-1038) yıllarında Nişâbur’da kaleme aldığı kaydedilen Seâlibî’nin vefat tarihi için yakın talebesi Ali b. Hasan el-Bâharzi’nin verdiği 429 (1038) yılı en doğru rivayet kabul edilmiştir.⁴⁷

Ebû Mansur Abdülmelik b. Muhammed b. İsmail Es-Seâlibî’nin Eserlerinden ulaşabildiğimiz kadarı şunlardır⁴⁸:

“Yetîmetü’ d-dehr fi mehâsini ehli’l-aşr, Fıkhü’l-luga ve sırrü’l Arabiyye, Ahsenü mâ semi’tü (el-Le’âlî ve’ d-dürer), Hâşşü’l-hâs, En-Nihâye fi fenni’l-kinaye, El-Mübhic, Et-Temsil ve’l muhâdara fi’l-hikem ve’l-münâzara, Mü’nisü’l-vahîd ve nüzhetü’l-müstefid fi’l-muhadarat, Letaifu’l mâ’rif, Berdü’l-ekbâd fi’l-a’dâd, El-ferâ’id ve’l kalâ’id, El-Lutf ve’l-letâif, Âdâbü’l-mülûk, Sihri’l-belâga fi sırrı’l berâ’a, El-‘İcaz ve’l-i’caz, Dürerü’l-hikem, El-Eşbâh ve’n-nezâ’ir, Ecnâsü’t-tecnis, Neşri’l-nazm ve hallü’l-ikd, Ecnâsü’t-tecnis, Neşri’l-nazm ve hallü’l-ikd, Gururu ahhâri mülûki’l-Fürs ve siyerihim, El-İktibâs mine’l-Kur’ani’l-Kerim, Letâ’ifü’z-zurefa min tabakati’l-fudalâ, Lübâbü’l-âdâb, El-Müntehal, Mir’atü’l-mürûat ve a’mâlü’l-hasenat, Nesîmü’s-seher, Haşa’işu’l-luga, Ravzatü’l-feşaha, Simâriü(semeriü)’l kulûb fi’l muzâf ve’l-mensûb, Eş-Şekvâ ve’l-itâb, Eş-Şi’r ve’ş-şu’ara ve envâ’u iktibâsâtihim min elfâzi’l-Kur’ân ve me’ânih, Ebü’t-Tayyib el-Mütenebbî ve mâ lehû ve ma’aleyh, Et-Tevfik li’t-telfik, El-Yevâkit fi ba’zi’l-mevâkit fi medhi’ş-şey’i ve zemmih, Mekârimü’l-ahlâk, Ma cerâ beyne Seyfiddevle ve’l Mütenebbî, Ehâsinü kelâmi’n-nebî ve’ş-şehâbe ve’t-tâbi’in ve mülûki’l-câhiliyye ve mülûki’l-İslam ve’l-vüzera ve’l-küttâb ve’l-büleğa ve’l-hukemâ ve’l-ulemâ, Divan”

2.1.1.3. Ebû mansur abdülmelik b. muhammed b. ismail es-seâlibî’nin simâriü (semeru)’l kulûb fi’l muzâf ve’l-mensûb adlı eseri

Simâriü(semeriü)’l-kulûb fi’l-muzâf ve’l-mensûb adlı eser 1320 yılında Ebû Mansur Abdülmelik b. Muhammed b. İsmail Es-Seâlibî tarafından neşredilmiştir. Bizde Abdürraûf Muhammed el-Münâvî’ye ait yazma eser nüshalarının kopya örneklerini ve elimizde bulunan Muhammed ebû’l Fazıl İbrahim tarafından tahkik edilmiş nüshasının

⁴⁷ Topuzoğlu; *DİA*, XXXVI, s.237

⁴⁸ Topuzoğlu; *DİA*, XXXVI, s.238

1980 yılında kahire, dar'ul maarif'te basılan nüshası merkezinde incelemeyi uygun gördük.

Ayrıca eser'in 1414/1994 yılında İbrâhim Sâlih tarafından neşredildiği, Rızâ Enzâbi-Nizad tarafından farsça'ya tercüme edildiği, Seâlibî tarafından Ebü'l-Fazl Ubeydullah b. Ahmed el-Mîkâli'ye ithafen esere et-Tezyîlü'l-mergub min Semeri'l-kulûb adlı bir zeyli'nin bulunduğu bilgisine ulaştık.

Aynı zamanda eser; Abdürraûf Muhammed el-Münâvî tarafından kısaltılmış, M.Emin el-Muhibbi'nin Süleymaniye yazma eserler kütüphanesinde bulunan Kitâbü mâ yu'avvelü'aleyhi fi'l-muzaf ve'l-mensub adlı eserinde alfabetik olarak sıralamış ve bazı eklemeler yapmış, Paris Bibliothegue Nationale 'de Tezyîlü'l-mergub adlı yazarı meçhul bir zeyli bulunmaktadır.⁴⁹

Muhammed Ebû Fazıl İbrahim tarafından 1119'da Kahire'de basılan, elimizde bulunan 57. Baskısında eser'in bab'ları ve bab'larda geçen içerik bilgisi şu şekildedir.⁵⁰

1. Bölüm: Allah'ı Teâlâ hazretlerinin isimleri ve sıfatlarından
2. Bölüm: Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar peygamberlere salavat ve onların özelliklerini açıklayan kelimelerden
3. Bölüm: Melekler, Cinler ve Şeytanların özelliklerinden
4. Bölüm: Âd, Semûd, Firavun gibi geçmiş milletlerin durumlarından
5. Bölüm: Sahabe ve Tabiin'den
6. Bölüm: İslam ve Cahiliye dönemi tanınmış arap şahsiyetlerinin özelliklerinden
7. Bölüm: Arap kabilelerinden
8. Bölüm: Muhtelif lakaplarla tanınmış kişilerin lakapsal özelliklerinden
9. Bölüm: Nesep ve köken itibariyle araplardan
10. Bölüm: İslam ve Müslümanlardan
11. Bölüm: Âlimler ve hafızlardan
12. Bölüm: Mezhep İmamlarının görüş ve fikirlerinden
13. Bölüm: Çeşitli İslam halifeleri ve cahiliye devlet adamlarından
14. Bölüm: Abbasi devleti dönemi vezir ve âlimlerden
15. Bölüm: Şâir tabakalarından
16. Bölüm: Dünya üzerinde muhtelif bölgelerde yer alan mekan ve beldelerden
17. Bölüm: Zanaat sahibi kimselerden

⁴⁹ Topuzoğlu; *DİA*, XXXVI, s.238

⁵⁰ Muhammed, ebû'l fazıl İbrahim; *simaru'l kulub fi muzaf ve'l mensub Kahire*,1980,s. 5-8

18. Bölüm: Annelerinden kız olarak dünyaya gelmemiş kız çocuklarından, erkek olarak dünyaya gelmemiş erkek çocuklarından
19. Bölüm: Toplumun ileri gelenleri ve ihtiyaç sahiplerinden
20. Bölüm: Hanımların özelliklerinden ve hanımları temsil eden sözlerden
21. Bölüm: Hanımlara atfedilen özelliklerden
22. Bölüm: Hayvanat ın uzuvları ve mecazi anlamda atfedilen sıfatlardan
23. Bölüm: Deve ve deveye atfedilen özelliklerden
24. Bölüm: Kötü ahlak ve fuhşiyattan
25. Bölüm: Mecâzî anlamda kullanılan eşsek kelimesinden
26. Bölüm: Mecâzî anlamda kullanılan inek ve koyun kelimesinden
27. Bölüm: Mecâzî anlamda kullanılan Aslan kelimesinden
28. Bölüm: Günahlardan bahseder
29. Bölüm: Mecâzî anlamda kullanılan köpek kelimesinden
30. Bölüm: Yürüyen yırtıcı hayvanlar ve canavarlardan
31. Bölüm: Kedi ve fare lakabını almış kişilerden
32. Bölüm: Kokarca, Kirpi ve yengeçten
33. Bölüm: Yılan ve Akreplerden
34. Bölüm: Yürüyen haşerat ve börtü böceklerden
35. Bölüm: Deve kuşlarından
36. Bölüm: Kuşlardan bahseder
37. Bölüm: Kuş türlerinden
38. Bölüm: kargalardan
39. Bölüm: Güvercinlerden
40. Bölüm: Yürüyen kuş türlerinden
41. Bölüm: Yumurtalardan
42. Bölüm: Sinek ve sivrisinek türlerinden
43. Bölüm: Yeryüzüne atfedilen kelimelerden
44. Bölüm: Evler, Binalar ve Mekanlardan
45. Bölüm: Metruk binalardan ve mekanlardan
46. Bölüm: Beldelere atfedilen isimlerde
47. Blüm: Dağlar ve taşlardan
48. Bölüm: Sulardan

49. Bölüm: Ateşlerden
50. Bölüm: Ağaçlar ve bitkilerden
51. Bölüm: Mecâzî anlamda kullanılan gömlek ve elbiselerden
52. Bölüm: Yemeklerden ve oburlukla bilinen kimselerden
53. Bölüm: İçeceklerden
54. Bölüm: Silah ve silah türlerinden
55. Bölüm: Şekerleme ve türlerinden
56. Bölüm: Geceye ithaf edilen kavramlardan
57. Bölüm: Zamanlar ve vakitlerden
58. Bölüm: Ulvî sıfatlardan
59. Bölüm: Edep ve Adap ile ilgili kelimelerden
60. Bölüm: Çeşitli konularda alfabetik olarak sıralanmış kelimeler
61. Bölüm: Ve son bölümde cennetlerden bahsedilmektedir.

Seâlibî'nin atmışbir (61) bab'a ayırıp mesel ve atasözlerini şiirlerle açıkladığı Simâr'ul kulub adlı eser yukarıda açıklanan konulardan oluşmaktadır.

Abdurraûf Muhammed el-Münâvî tarafından kısaltılan ve günümüze kadar ulaşan çoğaltılmış nüshalarda ise eser; bab'ul hemze den başlayarak bab'ul ya'ya kadar devam eden 28 arap alfabesi harflerinden oluşmaktadır. Ayrıca Münâvî tarafından kısaltılarak çoğaltılan eserde konu bütünlüğü dikkate alınmamış, harf sırasına göre dizayn edilmiştir. Her harfte 61 konuda kelime bulunmamaktadır.

2.1.1.4 Abdurraûf muhammed el-münâvî'nin imâd'ül belâga adlı eserde bulunan bazı kelimelerin arap edebiyatı kaynaklarındaki örnekleri

Yaptığımız İncelemeler ve Araştırmalar sonucunda Abdurraûf Muhammed el-Münâvî'nin İmâd'ül Belâga adlı eseri, bireysel çalışmalarına kaynaklık etmesi için kısaltarak neşrettiği kanaatindeyiz. Fakat İmâd'ül Belâga adlı eserde Simâr'ul Kulûb'de bulunmayan aşağıda örneklendirdiğimiz bazı kelimelere de rastladık. Bu sebeple eser'in direk kısaltılarak neşredildi ifadesi uygun değildir. Münâvî'nin mevcut kaynaklardan yada bazı kelimeleri kendisinin de açıklamış olabileceği ihtimaliyle birlikte, mevcut kaynaktaki kelimeleri biraraya getirerek İmâd'ül Belâga adlı eseri oluşturmuştur ifadesi daha uygundur.

Tolu, yaşlı tolusu, yaşlı kadının soğuğu,

Seâlibi simâr'ul Kulûb'da bu kelimeyi kısaca şöyle açıklamıştır.⁵¹

Bu sözlerin çeşitli manaları vardır. Arap kabilelerinden kahine kadınlarından bir kadın, yaz aylarının başlarında, kış aylarının sonlarında çok üşürmüş. Bu vakitlerde kabilesine üzerlerini giyinmeleri hususunda uyarırmış sözü ise umursanmazmış. insanlar bahar ayının gelişini ganimet olarak görür, ta ki ekinler kuruyuncaya, koyunların, develerin sütü çekilinceye kadar umursamalmış. Soğukları bu yaşlı kahine kadın haber verdiğiinden bu vakte برد العجوز denilirmiş.

Diğer bir rivayette ; Cahiliye döneminde yaşlı bir adamın sekiz tane oğlu varmış. Onlara evlenmek istediğini söylemiş. Oğulları da ona sekiz gece dışarda sabahlarsan seni evlendiririz demiş. Yedi gün soğuğa dayanan kadın sekizinci gün vefat edince bu günlere برد العجوز denmiş.

Arap folklorunda bu sekiz gün şu şekilde isimlendirilmiştir; es-sın, es-sınnebr, el-vebr, el-âmir, el-mü'temir, el-mu'allil, el-mutfi'l-cemr, el-mukfi'u zağn..

Münâvi'de İmâd'ül Belâga adlı eserinde برد العوز kelimesini yalnızca sekizinci gün ölen yaşlı kadın rivayeti ile açıklamıştır. Aynı zamanda İsmail hakkı b. ebû'l fâdî (v.1127) Ruh'ul beyan tefsirinde Hakka suresi 6-9 arasını tefsir ederken Ad ve semud kavmine tufanın geldiği vakti açıklarken de برد العجوز ifadesini kullanmıştır. Müfessirler bu olayın çok şiddetli bir soğukta gerçekleştiğini söylemişlerdir.

" كانت ايام برد العجوز من صبيحة الأربعاء لثمان بقين من شوال " ⁵²

Aynı ayeti Muhammed emin b. Abdullah eş-şafi tefsir Hadâiku ruh'ul Beyan'da aynı kelimeyi kullanarak şu ifade ile açıklamıştır.

" فمن نظر إلى الأول قال: برد العجوز، ومن نظر إلى الثاني قال: برد العجز " ⁵³

Dr. Cevat Ali (v.h.1408) el-Mufasssal fi tarihû'l arabi gable'l islam adlı eserinde;

⁵¹ ebû'l fazıl İbrahim; simaru'l kulub fi muzaf ve'l mensub, s.313, Kahire 1980

⁵² Ebû'l Fedai, Ruh'ul Beyan; Dar'ul fikr,Beyrut

⁵³ Muhammed Abdullah eş-Şafi; tefsirû hadâigu el-Ruhu'l Reyyan fi revânî ulûm el-Kur'an, neş. Dâr'u tavr'ûn necat,Beyrut,2001

"كما ضربوا المثل ب "برد العجوز". ولهم قصص في سبب ضربه وهم متفقون على أن المثل جاهلي، وليس بإسلامي. ذكر بعضهم أن عجوزاً دهرية كاهنة من العرب كانت تخبر قومها ببرد يقع في أواخر الشتاء وأوائل الربيع، فيسوء أثره على المواشي، فقالوا: هذا برد العجوز"⁵⁴

İfadelerini kullanarak برد العجوز kelimesini seâlib'ye benzer ifadelerle açıklamıştır.

بريد المسلمين

Devlet hazinesinde Müslümanlara ait paranın koyulduğu yer, mesajları ileten kişi,postacı بريد المسلمين kelimesi İmâd'ül belâğa adlı eserde geçen fakat Simâr'ul Kulûb adlı eserde yaptığımız incelemelerde rastlayamadığımız, münavinin kendisinin açıkladığı yada farklı kaynaklardan yararlanarak eserine dahil ettiğini düşündüğümüz kelimelerdendir.

Münâvî bu kelimeyi İmâd'ül Belâğa adlı eserinde şu şekilde açıklamıştır;

Savaş öncesinde Hz. Hasan ibn. Veheb'den, Dağbel'le bir haberin başka bir yere götürülmesi gerektiğinde; müslümanların kanadı da denilebilecek olan postacı kelimesidir. Buradaki kelime oyunu ise sır'dır.

Muhammed b. Salih el-Âsimin(v.1421) el-Müntefâ fi fuâd el-Fuâd adlı eserinde kelimeyi şu şekilde kullanmıştır.

"أن عمر أرسل جيشاً، فقدم شخص إلى المدينة، فأخبر أنهم اتصروا على عدوهم، وشاع الخبر، فسأل عمر عن ذلك، فذكر له، فقال: هذا أبو الهيثم بريد المسلمين من الجن"⁵⁵

Hız. Ömer medine'ye bir kişilik ordu gönderdi. O kişi şehre girdiğinde; halk arasında düşmanların şehre girdiği haberi yayıldı. Bu durum Hz.Ömer'e sorulduğunda; " Bu ebu'l heysem'dir. O cinlerin habercisi'dir. İfadesini kullanmıştır.

Muhammed Abdullah el-Kettânî (v.h.1382) Te'sîs'ül medinet'ül-İslamiyye fi medinet'ül-münevveret'ül ilmiyye adlı eserinde kelimeyi şöyle kullanmıştır;

"وفي القصة الآتية وهي عند ابن جرير في تاريخه عن الرسول الذي أتى بالعقد هدية من عند امرأة قيصر الروم إلى زوج عمر أنه بريد المسلمين."⁵⁶

⁵⁴ Cevad Ali; el-Mufasssal fi tarihû'l arabi gable'l islam, Dar'ul es-sakî, c.20, 2001,

⁵⁵ Muhammed Salih es-Semînî; Dar'ul Vatan,Riyad, h.1424,c.1,

Aşağıdaki kıssada ibn.Hârir'e göre Rasûlullah döneminde Rum kayseri'nin eşi, Kayser'e gönderilen mektubun cevabını Hz.Ömer'in eşine vermiştir. Ömer'in eşi Müslümanların habercisi'dir

بيضة الاسلام

İslam'ın simgesi, İslam'ın bütününe sahip çıkmak, İslam ülkesi, İslam'ın yayıldığı yer, İslam milleti, İslam ümmeti

Simâr'ul Kulûb adlı eserde;

Bu kelime örneğin; elde bulunan bir bütün ifadesiyle, elde bulunan bir bütünü ifade etmek şeklinde açıklanabilir. Örneğin bu kitabı var olan bir bütünü bölümlere ayırarak kısalttım. Şeklinde açıklanmıştır.

Münâvî İmâd'ül Belâga adlı eserinde ise bu kelimeyi;

Bir bütünün parçası, İslam toprakları şeklinde açıklamıştır. Simâr'ul Kûlub adlı eserden farklı olarak maddeye şu beyiti eklemiştir.

" ابكي و ادب بيضة الاسلام / اذا صرت تقعد مقعد الحكام

ان الحوادث ما علمت كثيرة / و اراك بعض حوادث الايام

"İslam toplumuna ağıyorum, yas tutuyorum, yöneticilerin koltuğuna oturduğun zaman, Bildiğin gibi olaylar, meseller çoktur, seni günün problemlerinden bir kaçı olarak görüyorum."

Ebu'l Hasan eş-şâfiî (v.h.558) İntisar fi redd'i ala mu'tezile el-kudriyyet'il işrâr adlı eserinde bu kelimeyi şu şekilde kullanmıştır;

"ومن شرطه: أن يكون عالماً بأمر الحرب وتدريب الجيوش وسد الثغور وحماية بيضة الإسلام وما يتصل بذلك

من الأمور" ⁵⁷

⁵⁶ Muhammed Abdullah el-Kettânî;Te'sîs'ül medinet'ül-İslamiyye fi medinet'ül-münevveret'ül ilmiyye, thk.Abdullah el-HÂlidî, c.2, Dar'ul Erkam, Beyut,

⁵⁷ Ebû Hasan eş-şâfiî; İntisar fi redd'i ala mu'tezile el-kudriyyet'il işrâr, thk.Abdülaziz el-halefi, c.3, esvau's selef,Riyad, h.1419

Bir alim savaş hükmü verdiğiğinde, Müslümanlar ile kafirleri ayıran sınır bölgesinde tedbir'en, hükümlerinde islam topraklarının bütünlüğüne göre hareket etmesi, ona göre tercihte bulunması hükmü açıklanırken de *بيضة الاسلام* kelimesi kullanılmıştır.

Şemsüddîn el-hanbeli (v.h.1188) *livamih'ül envar fi akd'il fırkıyyet'il merdiyye* adlı eserinde aynı hükmü vacip olarak şu kelimeler ile ifade etmiştir.

*"كُلُّ مَا ذُكِرَ مِنْ إِقَامَةِ الْحُدُودِ وَسَدِّ الشُّعُورِ وَحِفْظِ بَيْضَةِ الْإِسْلَامِ وَاجِبٌ"*⁵⁸

Müslümanlar ile kafirleri ayıran sınır bölgesine gelindiğinde söylenen her sözün İslam topraklarının bütünlüğünü koruması vacip'tir.

باب الآخرة

Ahiret kapısı, son kapı anlamlarına gelir.

Münâvî İmâd'ül belâga adlı eserde bu kelime için şu açıklamayı yapmıştır. İbn.Mutez şiirinde ölümün son kapı olduğunu söylemiştir.

Simâr'ul Kulûb adlı eserde de kelime aynı şekilde açıklanmıştır.

Arap edebiyatı kaynaklarında kelimenin kullanımına baktığımızda ise;

Ebû Muhammed et-tusteri tefsir'ut tusteri adlı eserinde Nasr suresi 1-3 arasını tefsir ederken bu kelimeyi şu şekilde kullanmıştır.

*"فالنفس تريد الدنيا لأنها منها، والروح تريد الآخرة لأنه منها، فانصر على النفس وافتح له باب الآخرة"*⁵⁹

Nefs, dünyayı, Ruh ise ahireti istemekte ; ruhuna yardım et ve ona ahiretin kapısını aç.

İbrahim ez-zücâc (v.h.311) *meân'il kur'an ve i'rab* adlı eserde bu kelimeyi şu şekilde kullanmıştır.

⁵⁸ Şemsüddîn el-hanbeli, *livamih'ül envar fi akd'il fırkıyyet'il merdiyye*; müesset'ül hafikin, c.2, h.1402, Şam

⁵⁹ Ebû Muhammed et-tusteri, *tefsir'ut tusteri*, neş. Muhammed Ali Beyzun, Dar'ul Kitab el-İlmiyye, Beyrut, h.1423

"رَبِّكَ سَعِيًّا فَمَلَأَ قِيهِ. وَالكَدْحُ فِي اللُّغَةِ السُّعْيُ [والدَّأْبُ] فِي الْعَمَلِ فِي بَابِ الدُّنْيَا وَبَابِ الْآخِرَةِ"⁶⁰

اسود العين

Bu kelime Simâr'ul Kulûb'da bulunmayıp Münâvî'nin İmâd'ül-Belâga adlı eserinde bulunan kelimelerdendir.

Münâvî bu kelimeyi şöyle açıklamıştır;

Bir dağ adıdır, ve o dağda bir şair şöyle demiştir.

" اذنا زال عنكم اسود العين كنتم / كراما و انتم ما اقام الاثم "

Eğer esûd'ul ayn dağı yok olsa bile, sizin imam olmanız mümkün değildir.

Ebû Hilal el-Askerânî'nin cemheret'ül emsal adlı eserinde geçen aynı beyiti, Askerânî de şu şekilde açıklamış;

Eğer bu esûd'ul ayn dağı yok olursa, deve iğne deliğinden geçerse siz ancak o zaman önder olabilirsiniz. ancak mümkündür.

Aynı kelime İbn. Hayyan el-Kurtûbî (v.h.1390) El-Muktebes min enba'il Endülüs adlı eserinde Emir Abdurrahman'ın sıfatı olarak şu şekilde geçmektedir.

صفة الأمير عبد الرحمن

"عن أحمد بن محمد الرازي: كان أشم أفتى أعين أسود العينين، طوال فخم، مسبل، عظيم اللحية، يخضب بالحناء."⁶¹

Ahmet Muhammet er-Râzî , emir Abdurrahman için şöyle demiştir:

"Kapkara çukur gözleri, uzun boylu, heybetli ve kınalı uzun sakalları vardı."

اعناق الرياح

Münâvî bu kelimeyi, hızlı, hızlanmış, rüzgar gülü, hızlı yürümek şeklinde açıklamış ve kelimenin kullanımı ile ilgili şu beyiti eklemiştir;

"عدتني عن زيارته عواد / أقل مخوفها سمر الرياح"

"ولو اني أطعت رسيس شوقي / ركبت اليه أعناق الرياح"

Bana avard'ı ziyaret edeceğine söz verdi, samar mızrakları daha az korkutucudur

⁶⁰ İbrahim ez-zücâc, Meân'il kur'an ve İ'rab; neş. A'lim el-kütüb, Beyrut, h.1408

⁶¹ İbn Hayyan el-Kurtûbî, El-Muktebes min enbâ Endülüs, thk.Dr.Muhammed Ali el-Mekkî, c.1, Kahire, 1390

Şayet Rasis şevki'ye itaat etseydim, Rüzgarın akımına kapılırdım.

Anlamına gelebilecek şekilde kelimeyi örneklendirmiştir.

Ahmet b. Ali el-Kahîrî sabah'ul âşâ fi sînâ'at'il inşâ adlı eserinde;

Ebû Mutarraf b. ed'debbâ'nın bazı şairlere ülkesi hakkında bilgi verirken şu ifadeleri kullandığını rivayet etmiştir;

"وأركب إلى أفقه توره الله أعناق الرياح"⁶²

Ve onun ufkuna doğru sürün, Allah gülünü aydınlattı

نار موسي

Münâvî İmâd'ül Belağa adlı eserinde bu kelimeyi şu şekilde açıklamıştır;

Bu kelime bir dab-ı mesel olarak kullanılır. Kolayca elde edilebilecek çok değerli bir ganimet'tir. Kolay elde edilebilecek bir şeye talip olup beklediğinden daha değerli bir sona ulaşmaktır. Aynı zamanda Peygamberliğin başlama işareti anlamında da kullanılır. Âişe şöyle demiştir; İstemediğin şey için talepte bulunur istediğinden daha değerlisine kavuşursun. Nasıl ki; Musa (as) bir ateş parçası almak için gitmişti fakat orda melik ve cabbar olan Allah ile konuştu.

Tövbe suresi 34. Ve 35. Ayetleri açıklarken ise;

"أي يوقد الوقود فوق النار أي النار ذات طبقات توقد كل طبقة فوق أخرى . وقيل: ما خلق الله النار إلا من كرمه جعلها الله سوطا يسوق به المؤمنين إلى الجنة وقال بعضهم: النار أربعة نار لها نور بلا حرقه وهي نار موسى عليه الصلاة والسلام ونار"⁶³

“Tabakalara sahip olan ateş bir üst tabakayı alevlendirir.ve şöyle denilir; Allah'ın ateşi Mü'minleri kendisiyle cennete sevk ettiği bir kamçı bir kırbaç olarak yaratması, sadece kendisinin cömertliğindedir. Bazıları demiştir ki; dört çeşit ateş vardır ve onlardan biri; yakma özelliği olmayan aydınlatan Musa'nın ateşi'dir.”

⁶² Ahmet b. Ali el-kâhirî (v.h.821), sabah'ul âşâ fi sînâ'at'il inşâ; Dar'ul kütüb'ül ilmiyye, Beyrut

⁶³ Abdurraûf Muhammed el-Münâvî, Feyz'ül Kadir Şerh'u-s sağîr; c.4, Mektebetü't ticariyyet el-Kübra, Mısır

ناقفة صالح

Münâvî bu kelimeyi İmâd'ül-Belağa adlı eserinde bu kelimeyi Salih (as)'ın dışı devesi şeklinde açıklamıştır.

Feyz'ülKadir adlı eserinde ise;

فائدة: قال بعض الشافعية يستثنى من جزم الأئمة بقبول التوبة أربعة لا تقبل توبتهم إبليس وهاروت وماروت وعافر ناقفة صالح قال بعضهم: ولعل المراد أنهم لا يتوبون انتهى واعترض بأن ما ذكره في إبليس غير صواب بل هو على ظاهره وما ذكره في هاروت وماروت غير صحيح لأن قصتهم قد دلت على أنهم يعذبون في الدنيا فقط وأنهم في الآخرة يكونون مع الملائكة بعد ردهم إلى صفاتهم⁶⁴

“Faydalı bilgi: Bazı konuşanlar şöyle der ki; dört kişi hariç herkesin tövbesi geçerlidir. Bunlar “ Şeytan, Harut-Marut, Âkir ve Salih'in devesi” Bazıları da dediler ki; Umulur ki bu söz kendilerine aittir. İblis'e bir sevap yoktur onun öyle olduğu açıktır, Harut ve marut hakkında söylenenler doğru değildir kesin delil vardır ki onların azabı dünyadadır. Onlar öz yaradılış sıfatlarına geri döndüklerinde ahirette meleklerle birlikte olacaklardır” ifadesinde bu kelimeyi kullanmıştır.

نسخ العنكبوت

Örümcek ağı

Münâvî İmad'ül belâğâ adlı eserinde bu kelimeyi şöyle açıklamıştır. Muhakkak ki dünya sıkıntı ve cefa yeridir. O, Kalıcı (baki) değildir. Dünya örümceğin ördüğü gibi bir ev'dir. Örümcek ağı konusunda ise Hamdûnî ibn harb'in şalı ile ilgili şu beyiti söylemiştir.

يا بن حرب كسوتني طيلسانا مل من صحبة الزمان و صدا
فحسبنا نسخ العناكب ان قيس الي نسخ طيلسانك قدا

Ey ibn harb! Bana öyle bir kuyruklu sarık giydirdin ki

Hayatla geçirdiği uzun birliktelikten yoruldu

Örümcek ağını senin verdiğin bu kuyruklu sarık ile mukayese ettiğimizde

Onun daha dayanıklı olduğunu düşündük.

Feyz'ül kadr adlı eserde ise kelime şu şekilde kullanılmıştır.

⁶⁴ Abdurraûf Muhammed el-Münâvî, Feyz'ül Kadir Şerh'u-s sağîr; c.4, Mektebetü't ticariyyet el-Kübra, Mısır

(العنكبوت شيطان) كان امرأة سحرت زوجها كما في خبر الدلمي فلأجل ذلك (مسخه الله تعالى فاقتلوه)
ندبا وروى الثعلبي عن علي طهروا بيوتكم من نسج العنكبوت فإن تركه يورث الفقر⁶⁵

Ankebut şeytan'dır: Kadının bir tanesi Deylemî'nin anlattığında olduğu gibi kocasına sihir yaptı. Bundan dolayı (Allah ona lanet etti ve onu öldürün dedi) Seâlîbî'den rivayetle Hz. Ali'nin dediğine göre evlerinizi örümcek ağından temizleyin, onları evlerinizde bırakmanız fakirliği miras bırakır.

مقام ابراهيم

Hz.İbrahim'in makamı

Bu kelime İmad'ül belâğa adlı eserde

O zaman biz beyti insanların gidip gelip ziyaret edecekleri bir makam ve bir güvenlik yeri yaptık....

Şeklinde bakara suresi 120. Ayet aile açıklamıştır.

Aynı kelimeyi feyz'ül kadir adlı eserinde ise;

لكن الأشهر أن الحطيم ما بين الحجر الأسود ومقام إبراهيم وهو أفضل محل بالمسجد بعد الكعبة
وحجرها⁶⁶

Kâbe ve hacet'ül esved'den sonra en faziletli yer, hatim ve hacet'ül esved arasında bulunan makam-ı İbrahim'dir. İfadesi ile kullanmıştır.

⁶⁵ Abdurraûf Muhammed el-Münâvî, Feyz'ül Kadir Şerh'u-s sağîr; c.4, Mektebetü't ticariyyet el-Kübra, Mısır

⁶⁶ Abdurraûf Muhammed el-Münâvî, Feyz'ül Kadir Şerh'u-s sağîr; c.4, Mektebetü't ticariyyet el-Kübra, Mısır

2.2. İmad'ül Belaga Adlı Eserin Biçim Yönünden İncelenmesi

2.2.1. İmâd'ül-Belaga Adlı Eserin Türkiye'deki Yazmalarına Ait Katalog Bilgileri

2.2.1.1. İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi

2.2.1.1.1. İmadü'l Belâğa Fi Emsilet Ehlil- Yera'a

Müellif : Abdurrauf El- Münâvî, Zeynüddin Muhammed B. Tacul Arifin
B.Ali El-Kahiri El-Münavi El- Hadadî

Dil : Arapça

Konu/Tasnif No : 892.7/ Arap Edebiyatı

Fiziksel Nitelik : 96yk; 21st. 207*147,148*90mm

Koleksiyon : H.Çelebi

Koleksiyon No : 903

Bibliyografik Kayıt No : 32070 Yazma Eser

2.2.1.1.2. İmad'ül Belâğa Fi Emsilet Ehlil- Yera'a

Müellif : Abdurrauf El- Münavi, Zeynüddin Muhammed D. Tacul Arifin
B.Ali El-Kahirihi El-Münavi El- Hadadî

Dil : Arapça

Konu/Tasnif No : 892.7/ Arap Edebiyatı

Fiziksel Nitelik : 107yk; 25st. 212*146,160*92mm

Koleksiyon : H.Çelebi

Koleksiyon No : 902

Bibliyografik Kayıt No : 32069 Yazma Eser

2.2.1.2. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi

2.2.1.2.1. Bulugu'l Ereb Li-Ma'rifeti Emsileti'l-Arab (İmadü'l Belaga)

Müellif : El Münavi Abdurrauf B. Tacul Arafin B. Ali

Dil : Arapça

Konu/Tasnif No : 892.7

Fiziksel Nitelik : 1-85 Yk. 29 St. 210*150,160*90mm

Koleksiyon : Hacı Ahmet Paşa

Koleksiyon No : 00258-001

Bibliyografik Kayıt No : 362946 Yazma Eser

2.2.1.2.2. İmadü'l Belaga

Müellif : Abdurra'uf El-Münâvî,Zeynüddin Muhammed B. Tâcülârifin B.
Ali El-Kâhiri El-Münâvi El-Haddâdî

Dil : Arapça
Konu/Tasnif No : 892.7
Fiziksel Nitelik : 91yk
Koleksiyon : Atıf Efendi
Koleksiyon No : 02215
Bibliyografik Kayıt No : 375877 Yazma Eser

2.2.1.3. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi

Yayın Türü : Yazma Eser
Demirbaş : 1007 Arapça
Eder Adı : İmâdü'l-Belaga
Yazar Adı : Zeynüddin Muhammed El-Münavi Zeynüddin Muhammed Abdür-rauf B. Tacülarifin
Yazar Bilgisi : 1031/1622
Konu/Tasnif No : 492.7
Dil : Arapça
Yayın Bilgisi : Yazma
Fiziksel özellik : 126 Vr.
Konu Başlığı : Arap Dili

2.2.2. Türkiye'de Bulunan Eserlerin Mühür Bilgileri

Yazma eserin kıymetini belirleyen en temel ölçütlerden bir tanesi de yazma eserde bulunan ferağ kaydı yada mühür dür. Günümüzde nasıl bir eserin genel geçerliği, kaynak kabul edilip edilemeyeceği, basım bilgileri yada damgası ile kıymet kazanıyorsa; yazma eserde bulunan mühür ve ferağ kaydı da aynı ölçüde önemlidir. Bu sebeple bu maddede elimizdeki yazma eserlerde bulunan mühür bilgilerinden ve güvenilirliği ortaya çıkarmak adına kısaca koleksiyonerlerden bahsetmeyi uygun gördük.

2.2.2.1. Süleymaniye Yek'de Bulunan Eserlerin Mühür Bilgileri

2.2.2.1.1. Atıf Efendi Kütüphanesi Koleksiyonu

Atıf Efendi; İstanbul'da dünyaya gelmiş, 18.yy Osmanlı defterdarı, şair ve hattat'tır. İlk tahsilinden sonra maliye mesleğine girmiş, 1737'de başdefterdarlığa tayin edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin önemli ve değerli maliyecilerinden olan Atıf Efendi, dönemin hatırı sayılır şair ve hattatlarından. Türkçe, Arapça ve Farsça manzumeler yazan Atıf Efendi, Genellikle Nabi tarzında didaktik şiirler kaleme almıştır. Atıf Efendinin en büyük hayratı kendi adını taşıyan kütüphanesidir. Günümüzde de faydalanılan bu vakıf eser, kurucusunun ilme ve eğitime verdiği değerın güzel bir örneğinin teşkil etmektedir. Kütüphane bu gün Süleymaniye YEK 'de Atıf efendi koleksiyonu adıyla meraklılarının hizmetine sunulmuştur.

Süleymaniye YEK ‘ den Atıf efendi 2215 numaradan te’min ettiğimiz, eserimizde bulunan mühürlerin okunuşu şu şekildedir;

- “Vakafa hazâ’l-kitab el-Hâcc Mustafa Âtıf bi-şartı en lâ yahrUCA min hıZânetihi 1154/1741”⁶⁷

“Bu kitabı Mustafa Atıf kütüphanesinden çıkarılmaması şartı ile vakfetti.”⁶⁸

- “Vakafa hazâ’l-kitab merhum ve mağfur el-Hacc’ Ömer Efendi bi-şartı en lâ yuhrUCA min hıZânetihi “

“Bu kitabı merhum ve mağfur Hacı Ömer Efendi Kütüphanesi’nden dışarı çıkarılmaması şartı ile vakfetti”⁶⁹

2.2.2.1.2. Köprülü Kütüphanesi Koleksiyonu

Köprülüler Ailesi, Köprülü Mehmet Paşa ile ortaya çıkan ve 17. Asır ortalarında iktidara geçen, Osmanlı Devleti’nin gerilemesini uzun müddet durdurmaya, hatta yeni fetihlere muvaffak olan bir vezir ailesi’dir. Bu aile 17. Asır’ın sonuna kadar vezir, kaptan-ı derya, sadrazam gibi çeşitli alanlarda güzide devlet adamları yetiştirmiştir.⁷⁰

Köprülü ailesi kurucusu, IV. Mehmed paşa devri sadrazamlarından Köprülü Mehmet Paşa tarafından 1072’de (1662) İstanbul’da bir külliye yaptırılmıştır. Külliye içinde, dersane-mescid (dârülkurrâ), medrese odaları (dârülhadis), dükkânlar, çeşme, türbe ve sebilden oluşmakta, daha sonra bunlara Sadrazam Fâzıl Ahmed Paşa tarafından 1087 (1676) yılından önce inşa edilen kütüphane ve vezir hanı inşa edilmiştir.⁷¹

Köprülü ailesi, başta Mehmet Paşa olmak üzere yetiştirdiği tüm devlet adamlarıyla devletine, ilmi ve siyasi hizmetleri dokunmuş mümtaz bir ailedir.

Süleymaniye YEK ‘den Ahmet Paşa 258 numaralı kayıttan te’min ettiğimiz nüshanın mühür bilgileri şu şekildedir.

- “Kad vagafa hâzihi’n nüşa el-vezie Ebu’l Hayr el-Hâcc Ahmet bin el-vezir’ul-a’zam el Fazıl Nu’mân bin el-vezir’il a’zam el-llameti’ş-şadruş-şehid Mustafa bin vezir’il a’zam en-nıhrir Ebi Abdillâh Mehmed’urife bi-Köbrili akallellahu’ îsâruhum.”

“Bu nüshayı köprülü olarak tanınan Veziriazam Ebi Abdullah Mehmet’in oğlu vezir-azam şehit Mustafa oğlu vezir-i azam Numan oğlu Ebul hayr Hacı Ahmet (Allah onların günahlarını affetsin) vakfetti.”⁷²

- “Hâzâ mimma vakafahu’l-vezir Ebu’l-Hayr el Hacc Ahmed bin el-vezirü’l-a’zam Nu’mân”

⁶⁸ Bkz. *Yazma eserlere ait vakıf mühürleri Ek-1*

⁶⁹ Bkz. *Yazma eserlere ait vakıf mühürleri Ek-2*

⁷⁰ <http://www.beyaztarih.com/ansiklopedi/atif-efendi> Erişim tarihi: 01.Mayıs.2019

⁷¹ Ahmet Vefa Çobanoğlu; 2002, *DİA*; c.26 sf. 255-257

⁷² Bkz. *Yazma eserlere ait vakıf mühürleri Ek-3*

“Veziriazam Numan oğlu vezir Ebulhayr Hacı Ahmet vakfından.”⁷³

2.2.2.2. *İnebey Yek'de Bulunan Eserlerin Mühür Bilgileri*

2.2.2.2.1. *Haraççioğlu Koleksiyonu*

İnebey YEK 14. yy'da Yıldırım Beyazid döneminin devlet adamlarından biri olan İnebey Subaşı tarafından Bursa'da yaptırılmıştır.

Türkiye'nin Süleymaniye ve Millet yazma eser kütüphanelerinden sonra en büyük 3. Yazma eser kütüphanesidir.⁷⁴

Cizyedarzade Haraççioğlu lakabıyla bilinen Bahaddin Ahmed Efendi ise; Bursa'da yetişmiş maarif erbabından olup Halep yüksek kadılığından ayrılmasından sonra 1208 (1794) tarihinde Bursa'da vefat ederek Hisar'ın mahallesinde bulunan aile kabristanlığına defnedilmiştir. Terceme-i Şafiye, Terceme-i Metni Beyan, Münşeât, Risale-i Mehaviye gibi basılmış eserleri olan hatırı sayılır alimler arasındadır⁷⁵. Bursa'da cecdi'nin inşa ettiği kütüphane eserleri İnebey Yazma eserler Kütüphanesinde Haraççioğlu Koleksiyonu adıyla hizmete sunulmaktadır.

İnebey YEK 'den Münâvi'nin İmâd'ül-belaga adlı eserine ait Haraççioğlu koleksiyonundan ve Hüseyin Çelebi koleksiyonundan olmak üzere iki adet nüsha tespit edip satın aldık.

Haraççioğlu nüshasında mühür bulunmama ile birlikte kitabın sonunda oldukça açık şekilde okunan 1050 yılında yazıldığına dair bilgi bulunmaktadır.⁷⁶

2.2.2.2.2. *Hüseyin Çelebi Koleksiyonu Mühür Bilgileri*

İnebey YEK ters (T) plan şemasında olup XIV.yüzyıl'ın karakteristik özelliklerini taşıyan bir taş yapıdır. Binayı yaptıran İnebey Subaşı, Yıldırım Beyazid çağı devlet adamlarındandır. XVII. Yüzyıl sonlarında Amcazade Hüseyin Çelebi tarafından esaslı bir şekilde tamir ettirildiğinden daha sonraki kadı sicillerinde Hüseyin Çelebi Medresesi adını almıştır.⁷⁷ Eserimizi aldığımız Hüseyin Çelebi arşivi bir koleksiyoner çalışması değil sadece restorasyon sırasında yapılan değişiklikle o kütüphaneden İnebey'e aktarılan eserlere verilmiş bir isimdir.

Elimizdeki nüshasında varak eksikleri bulunan Hüseyin Çelebi koleksiyonu nüshasında ise mühür okunamayacak kadar tahrif olmuştur.⁷⁸

⁷³ Bkz. *Yazma eserlere ait vakıf mühürleri Ek-4*

⁷⁴ <http://www.gezipgordum.com/inebey-yazma-eser-kutuphanesi> Erişim tarihi :01.Mayıs.2019

⁷⁵ Bursalı Mehmet Tahir Bey, *Osmanlı Müellifleri;1975, Meral yay. C.3*

⁷⁶ Bkz. İnebey YEK nüshaları Ek-4 eser-kutuphanesi Erişim tarihi :01.Mayıs.2019

⁷⁶ Bursalı Mehmet Tahir Bey, *Osmanlı Müellifleri;1975, Meral yay. C.3*

⁷⁷ <http://www.tkd Bursa.org/bursa-kütüphaneleri> 16. Haziran.2019

⁷⁸ Bkz. *İnebey YEK nüshaları Ek-5*

2.2.2.3. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesinde Bulunan Eserin Mühür Bilgileri

İstanbul üniversitesi nadir eserler kütüphanesinden te'min ettiğimiz eserde eser'in İstanbul üniversitesi nadir eserler kütüphanesine kayıtlı olduğu bilgisi dışında bir mühür, imza yada işaret bulunmamaktadır.⁷⁹

2.3. Münavi'nin İmâd'ül-Belaga Adlı Eseri

2.3.1. İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi (903)

Abdurrauf El- Münavi, Zeynüddin Muhammed B. Tacul Arifin

B.Ali El-Kahiri El-Münavi El- Hadadi

İmadül Belaga Fi Emsilet Ehlil- Yera'a

(2. Varak başı)

بسم الله الرحمن الرحيم ❖ الحمد لله تعالى ❖ وكفي و الصلاة و السلام علي اشراف الرسول المصطفى و بعد
❖ فهذا كتاب يتضمن جمالا من الامثال الفايقة ❖ و استعارات الرايقة ❖ التي استعملها الصدر الاول من المولدين
❖ المشهود لهم بالبلاغة و الحزلة و التمكين⁸⁰

Elimizde bulunan nüshanın sonunda 1050 yılına ait tarih bulunana eser, talik yazı türü ile yazılmıştır. 96 varak, 21 satır, 207*147,148*90 ölçülerinde olan eser Haraççıoğlu kütüphanesine aittir. Kütüphanenin restorasyon ve yenileme çalışmaları sırasında Hüseyin Çelebi koleksiyonuna dahil edilmiştir. 903 nolu koleksiyon ve 32070 bibliyografik kayıt numarasına sahip eserin dili Arapça'dır. İçerik olarak harf'ul hemze ((حرف الهمزة)) den başlayarak harf'ul ya ((حرف الياء)) bölümü ile son bulan eser bir sözlük çalışması'dır. Bu çalışmayı türlerinde ayıran fark ise ; kelimelerin divan şairlerinin şiirleri ve mesel, atasözü gibi şiir, nesir türleri ile açıklanması'dır. 14. Varağı eksik olan eser diğer nüshalar arasında en sağlam kalmış ve kaydı itibariyle en güvenilir olanıdır.

(96. Varak sonu)

يوم عيد ❖ يضرب لليوم الخوس كان عبيد ابن الارص يتصدي ه للنعمان في يوم بوسه الذي كان لا يفلح من لقيه فيه كما لا يخيب من لقيه في
يوم نعيمه فقال له يا عبيد انك مقتول فانشد في قولك وققر من اهله بججون فانشد ❖ افقد من اهله عبيد ❖ فاليوم لا يدي ولا يعيد ❖ ثم
قتله تم الكتاب بحمد الله وعونه وحسن توفيقه والحمد لله علي كل حال⁸¹

⁷⁹ Bkz. İstanbul Üniversitesi nadir eserler nüshalar; Ek-1, Ek2, Ek3, Ek4

⁸⁰ Bkz. İnebey yazma nüshaları Ek-1,EK-2

⁸¹ Bkz. İnebey yazma nüshaları Ek-3, Ek-4

2.3.2. İnebey Yazma Eserler Kütüphanesi (902)

Abdurrauf El- Münavi, Zeynüddin Muhammed D. Tacul Arifin

B.Ali El-Kahirihi El-Münavi El- Hadadi

İmadül Belaga Fi Emsilet Ehlil- Yera'a

(2. Varak başı)

بسم الله الرحمن الرحيم ❖ الحمد لله تعالى و كفي ❖ و الصلاة و السلام علي اشرف الرسول المصطفى و علي اله
و صحبه الامية الحفا و بعد يقول العبد الصعيف الراجي عفو الزوق اللطيف محم المرعو عبد الروف المناوي
الحدادي ❖ كفاه الله شرا لمناوي و معادي⁸²

Elimizde bulunan nüshasında varak eksikleri ve mühür-imza bilgisi de bulunmayan bu eser, nesih yazı türü ile yazılmıştır. 107 varak, 25 satır, 212*146,160*92 ölçülerine sahip olan eser Hüseyin Çelebi koleksiyonuna kayıtlıdır. 902 koleksiyon no ve 32069 numaralı bibliyografik kayıt numarasına sahip eserin dili Arapça'dır. Eserin sonu eksiktir.

(107. Varak Sonu)

يوم عيد ❖ يضرب لليوم المخوس كان عبد ابن الارض يقصدي للنعمان في يوم بوسه الذي كان لا يقيع من الخيه فيه
كما لا نحيب من لقيه في يوم لعيمه فقال له يا عبي ❖ د انك مقتول فانشدني قولك في من العلة طحوب فانشد فاليوم لا
بيدي ❖ و لا يعيد ثم قتله⁸³

2.3.3. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Hacı Ahmet Paşa

El Münavi Abdurrauf B. Tacul Araifin B. Ali

Bulugu'l Ereb Li-Ma'rifeti Emsileti'l-Arab (İmadü'l Belaga)

(2. Varak başı)

بسم الله الرحمن الرحيم ❖ الحمد لله تعالى و كفي ❖ و الصلاة و السلام علي اشراف الرسل المصطفى و علي
اله و صحبه الامية الحقا و ❖ بعد فيقول العبد الصعيف الراجي ❖ عفو الروف اللطيفا ❖ محمد المرعو عبد
الروف المناوي الحدادي كفاه الله شره المناوي و المعادي⁸⁴

⁸² Bkz. İnebey yazma nüshaları Ek-5,Ek-6

⁸³ Bkz. İnebey yazma nüshaları Ek-7,Ek-8

Hacı Ahmet Paşa kütüphanesinden te'min ettiğimiz bu eser nesih yazı türü ile yazılmıştır. Arşiv kayıtlarında 1-85 varak görünen eser aslında 91 varaktır.⁸⁵ 29 satır, 210*150,160*90mm fiziksel özelliklere sahip eser Hacı Ahmet Paşa koleksiyonuna kayıtlıdır. 00258-001 koleksiyon no ve 362946 bibliyografik kayıt numarasına sahip eserin dili Arapça'dır. 58,64 ve 85. Varaklarda el yazısında değişiklik bulunan eser⁸⁶, sayfa kenarlarında bulunan bant izleri de dikkate alınırsa başka nüsha sayfalarıyla birleştirilmiş olabileceğini, yada tek bir hattat eliyle yazılmamış olabileceğini düşünüyoruz.

(90. varak sonu)

فيه كما لا يخيب من لقيه في يوم نعيه فقال له يا عبيد انك مقتول فانشد في قولك وقفر من اهله بجحون فانشده ❖ افقد من اهله عبيد ❖ فاليوم
لا يدي ولا يعيد ❖ ثم قتله و الله اعلم بالصواب ❖ و صلى الله على سيدنا محمدا و علي اله و صحبه و سلم تسليما كثيرا دائما ايدا امين ❖
❖ اصطفي و الحمد لله رب العالمين ❖ امين ❖ م

2.3.4. Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Atıf Efendi

Abdurra'uf El-Münâvi,Zeynüddin Muhammed B. Tâcülârifin B.

Ali El-Kâhiri El-Münâvi El-Haddâdi

İmadü'l Belâğa

(2. Varak başı)

بسم الله الرحمن الرحيم ❖ الحمد لله تعالى وكفى ❖ و الصلاة و السلام علي اشرف الرسول المصطفي و بعد بهذا الكتاب يتضمن جبالا
من الامثال الفايقة و الاستعارات الراقية ❖ التي استعملها الصدر الاول من المولدين المشهود لهم بالبلاغة و الجزالة و التمكين⁸⁷ ❖

Atıf efendi kütüphanesinde bulunan bu eser nesih yazı türüyle yazılmıştır. Arşiv kayıtlarında 91 Varak olan eser, orijinalde 94 varaktır.⁸⁸ Atıf efendi koleksiyonuna kayıtlıdır. 002215 numaralı koleksiyon numarası, 375877 numaralı Bibliyografik kayıt numarası olan eserin dili Arapça'dır.

⁸⁴ Bkz. Süleymaniye yazma eser nüshaları; Ek-1, Ek-2

⁸⁵ Bkz. Süleymaniye yazma eser nüshaları; Ek-3

⁸⁶ Bkz. Süleymaniye yazma eserler nüshaları; Ek-6,Ek-7,Ek-8

⁸⁷ Bkz. Süleymaniye yazma nüshaları Ek-1, Ek-2

⁸⁸ Bkz. Süleymaniye yazma nüshaları Ek-3

(94. Varak sonu)

❖ يوم عيد يضرب لليوم الخوس كان عبيد ابن الارص يتصدي ه للنعمان في يوم بوسه الذي كان لا يفلح من لقيه فيه كما لا يخيب من لقيه في يوم نعيمه فقال له يا عبيد انك مقتول فانشد في قولك وققر من اهله بحجون فانشده ❖ افقد من اهله عبيد ❖ فاليوم لا يدي ولا يعيد ❖ ثم قتله تم الكتاب بحمد الله وعونه وحسن توفيقه والمحمد لله علي كل حال⁸⁹

2.3.5. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Nüshası

Zeynüddin Muhammed El-Münavi Zeynüddin Muhammed Abdür-rauf B. Tacülarifin

İmâdü'l Belâğa

(2. Varaka Başı)

بسم الله الرحمن الرحيم ❖ الحمد لله تعالى و كفي و الصلاة و السلام علي اشراف الرسول المصطفى و بعد هذا الكتاب يتضمن جمالا من الامثال الفايقة و الاستعارات الرايقة التي استعملها الصدر الاول من المولدين ❖ المشهود لهم بالبلاغة و الجزالة و التمكن⁹⁰ ❖

İstanbul üniversitesi nadir eserler kütüphanesinde bulduğumuz bu nüsha, nesih yazı türüyle yazılmıştır.⁹¹ Sultan II.Abdülhamid'in kişisel arşivi olduğu söylenen nadir eserler kütüphanesinin Arşiv kayıtlarında 126 Varak görünen eser, orijinalde 129 varaktır.⁹² İstanbul Üniversitesi Nadir eserler kütüphanesi Nadir yazmalar bölümüne kayıtlı nüsha 492.7 nolu konu/tasnif numarasına kayıtlı olan eserin dili Arapçadır.

(128. Varak sonu)

يوم عيد يضرب لليوم المجوس كان عيد بن الارض يتصدي للنعمان في يوم بوسه الذي كان لا يفلح من لقيه فيه كما لا يخيب من لقيه في يوم يصم فقال له يا عبيد انك مقتول فانشد في قولك افقر من اهله طحوب فانشده ❖ افقر من اهله عبيد فاليوم لا يدي ولا يعيد ❖ فقتله و الله اعلي⁹³

⁸⁹ Bkz. Süleymaniye yazma nüshaları Ek-3

⁹⁰ Bkz. İstanbul üniv. Nadir eserler kütüphanesi Ek-1

⁹¹ Bkz. İstanbul üniv. Nadir eserler kütüphanesi Ek-1

⁹² Bkz. İstanbul üniv. Nadir eserler kütüphanesi Ek-4

⁹³ Bkz. İstanbul üniv. Nadir eserler kütüphanesi Ek-4

2.4. İmâd'ül Belâğa Adlı Esere Dair Çalışmalarımız

2.4.1. Yazmacılığın Kısaca Tarihi

Dünya Tarihinin günümüz insanına, bilim dünyasına, kültür ve medeniyetine sunmuş olduğu en önemli değerlerden birisi olan yazma eserler, İslam kültür ve medeniyetinde başta olmak üzere ilim, fikir ve sanat faaliyetlerinde önemli yer tutmaktadır. İslam'ın yayılmasıyla ilim, kültür ve medeniyette önemli bir gelişme kaydeden Müslüman milletlerin bu eserlerin çoğaltılmasına önemli bir katkısı olmuştur.

İlk yazma eserin nasıl ve ne zaman ortaya çıktığı ile ilgili kesin bir delil olmamakla birlikte alfabenin icadı kadar eski olması gerektiği düşünülmektedir.

Yazma eserler, doğu dillerinde “mahtûtât” olarak adlandırılırken, batı dillerinde Latince “monuscript” kelimesi ile ifade edilmektedir. Kur'ân-ı Azimüşşânın nüzülü ile ortaya çıkan en önemli iş bu ilahi kelamın hatasız bir şekilde kayda geçirilmesi olmuştur.⁹⁴

H.z. Osman, peygamberimiz (s.a.v)'in vahiy katiplerinden olan Zeyd b. Sâbit ile Abdullah b. ez-Zübeyr, Sa'id b. el-Âş ve Abdurrahman b. el- Hâris b. Hişâm'ı yanına davet ederek Kuran'ı kerim sayfalarını çoğaltmasını kendisine emretmiş ve “ Zeyd b. Sâbit ile bir konuda anlaşmazlığa düşerseniz onu Kureyş dili ile yazınız. Çünkü Kur'an-ı kerim Kureyş dili ile nazil oldu” diye tavsiye etmiştir⁹⁵. Bu emir ve talimat çerçevesinde h.30 yılında Kurân-ı kerîm altı adet çoğaltılmıştır. Nüshalardan dört tanesi Mekke, Basra, Kûfe ve Şam'a gönderilmiştir. Biri halk için diğeri kendisine ait olmak üzere Medine'de iki Mushaf bırakmış ve böylece ilk İslam yazıcılığı başlamıştır⁹⁶.

Kağıdın keşfinden önce, parşömenin pahalı olmasından dolayı yazmacılık oldukça yavaş ilerlemiştir. Ancak Çin'de M.S 1. Yüzyıl sonlarında kağıdın keşfedilmesi, ardından h.751 tarihinde Müslümanlar tarafından yapımını öğrenilmesi ve XII. Yüzyılda Müslümanlar vasıtasıyla İspanya ve Sicilya'ya oradan da h.1492 tarihinde Avrupa'ya geçmesiyle birlikte yazmacılık hız kazanmıştır⁹⁷.

Tüm bunlarla birlikte yazmacılığın tasnifî de önem kazanmıştır. Yazma eserlerin birbirinden çoğu konuda farklılık arz etmesi, matbu kitaplar gibi her yerde ve her zaman bulunabilen kitaplar olmaması ve sayılarının da azlığından dolayı onların tanımı ve tavsifi gerekmektedir⁹⁸. Böylece gelecek zamanda tasnif edilmiş nüshanın bir başka örneği ile karşılaşıldığında eserin tamamına bakılmaksızın sadece yapılan tavsif sayesinde müellifi, müstensihi, istinsah tarihi, hat çeşidi, ebadı, kağıt çeşidi, varak sayısı baş ve son cümleleri hakkında karşılaştırma yapılarak bilgi edinilebilir.

⁹⁴ Orhan Bilgin, *D.İ.A. “yazma” İstanbul 2013, XLIII, 369*

⁹⁵ Corcî Zeydan, *İslam uygarlıkları tarihi, İletişim yay. İstanbul 2013, c.1 645-646*

⁹⁶ Zeydan, *İslam uygarlıkları tarihi, c.1 645-646*

⁹⁷ Ömer Dalkıran; *“kitabın tarihi”, Türk kütüphaneciliği s.1 Ankara 2013 XXVII, 207-209*

⁹⁸ Yusuf Ziya Kavakçı, *İslam Araştırmalarında Usul, Diyanet işleri başkanlığı yayınları. Ankara 1991, s.67*

Metin İncelemede Yaptığımız Çalışmalar

Abdurrauf Muhammed el-Münâvî'ye atfedilen *İmad'ül belâğa* adlı eseri incelemeye etmeye karar verdiğimizde ilk olarak kişi hayatı ve eserin mevcut nüshalarını araştırmaya başladık. 2006 yılında İstanbul'da basılan TDV İslam Ansiklopedisinin 31. Cildi 575. Sayfasında, *İmâdü'l belâğa (Kitâbü'l-Emsâl)* adlı eserin Ârif Hikmet Kütüphanesi, nr.2784/99/416 numarada müellif nüshası bulunduğu bilgisine ulaştık. Medine'de bulunan Ârif Hikmet Kütüphanesi ile yaptığımız elektronik yazışma neticesi; arşivlerinde böyle bir eserin bulunmadığı yönünde oldu. Eser'in kütüphanede yapılan tadilat nedeniyle başka bir kütüphaneye aktarılmış olduğunu düşünerek Mekke-Medine-Riyad da bulunan kütüphanelere arşiv numarası ile birlikte eser sorgusu yapmamıza rağmen, öyle bir eserin bulunmadığı bilgisine ulaştık. Uzun bekleyiş ve uğraşlar sonucu müellif nüshasına ulaşamayacağımıza kanaat getirince Türkiye'de bulunan nüshaları derlemeye çalıştık. Türkiye'de bulunan 18 adet yazma eser kütüphanesi ile yaptığımız birebir arama yada elektronik haberleşme sonucu eser'in iki nüshasını İnebey YEK 'de, iki nüshasını Süleymaniye YEK'de, bir nüshasını da İstanbul Üniversitesi Nadir eserler kütüphanesinde tespit ederek satın aldık. Yazma eserlerin nüsha farklılıklarını ve mühür ve katalog bilgilerini inceledik ve günümüzde aktif olarak kullanılan katologlardaki eksik ve yanlış bilgileri ortaya çıkararak bu alanda yapılması gereken kapsamlı ve özenli çalışmaya dikkat çekmiş olduk.

Yaptığımız kapsamlı çalışma ve araştırmadan sonra *İmâd'ül Belâğa* adlı eserin Seâlebî'nin *Simâr'ül kulûb* adlı eserinin kısaltılmış hali olduğunu farkettilik ve çalışmamızı bu merkezde ele alıp incelemeyi uygun gördük. Lakin iki eserde geçen kelimeler açıklama şekli itibariyle aynı olsa da Münâvî'nin *İmâdü'l Belâğa* adlı eserindeki kelimeler *Simâr'ul Kulub* adlı eserde geçen kelimeler ile birebir aynı değildir. Münâvî eserine seâlibî'nin *Simâr'ul Kulub* adlı eserinde bulunmayan bazı kelimeleri de dahil etmiştir.

İmâd'ül Belâğa adlı eserde geçen birkaç mesel örneğini, yaptığımız tarama sonucu kullanan diğer alim ve eserleri de tespit ettik. Kaynak bilgisi vererek bu kelimeleri açıkladık. Böylece mesellerin dil gelişimi ve ğarip sözcüklerin açıklama ve anlaşılmasını sağlamada ne kadar mühim bir yere sahip olduğunu örneklendirmiş olduk.

SONUÇ

h. 952-1031 (m.1622-1545) yılları arasında Mısır'da yaşamış Abdürraûf Muhammed el-Münâvî'yi ilim dünyasına tanıtmak önem arz eder. Münâvî, döneminde ilim sahalarında söz sahibi, kendisiyle ilgilenilen, ders halkalarına iştirak edilen bir alimdir. Hadis alanındaki şöhreti ile tanınmış olsa da Fıkıh, Kelam, Biyografi, Siyer, Ahlak, Tasavvuf, Dil ve Edebiyat alanında da eserler vermiş velûd bir müelliftir. Eserlerinin büyük çoğunluğunu Arapça olarak kaleme almıştır. Arap dilinde bir çok alanda ortaya koyduğu gerek müstakil, gerek konulu eserleri gerekse şerh ve haşiye türü eserleri bulunmaktadır.

Münâvî'ye ait günümüze ulaşan yazma eserlerin çoğu dünyanın çeşitli kütüphanelerinde bulunmaktadır. Yüzü aşkın eseri bulunan Münâvî'nin bir çok eseri hak ettiği ilgiyi görememiştir. Bizde İma'd-ül Belâğa adlı eseri biçim ve içerik yönünden inceleyerek, çalışmamızda ülkemizdeki yazma eserler kütüphanelerini ve kısaca tarihçe ve işleyişlerini tanıtmış olduk. Bu vesile ile yazma esere ulaşma hususunda bilinç oluşturmaya, bu değerli mirası bütün hak sahiplerine duyurmuş olduk.

Müellifin eserleri kısmında ulaşabildiğimiz örneklerini sunduğumuz Münâvî'nin; özellikle hadis alanında yazılmış eserleri büyük ilgi görmüş, büyük kısmına şerh ve haşiyeler yazılmış, tahkik edilmiş ve günümüze ulaşması sağlanmıştır. Ebû Mansur Abdülmelik b. Muhammed b. İsmail Es-Seâlibî'nin Simâr'ül Kulûb adlı eserinin kısaltılmış hali olma ihtimali aynı kelimeleri aynı cümle, şiir ve mesel örneğiyle açıkladığı için yüksektir. Fakat Abdürraûf Muhammed el-Münâvî'ye ait İmâd'ül Belâğa adlı eserde Simâr'ul Kulûb adlı eserde bulunmayan bazı kelimelerde mevcuttur. İmâd'ül Belâğa adlı eser içerdiği emsaller itibariyle hem münâvî'nin diğer eserlerine hemde Arap dili ve edebiyatında yazılmış bir çok esere; dilin anlaşılması, açıklanması ve gelişiminde kaynaklık etmiştir.

KAYNAKÇA

- Bulut Ali; Tablavî, (2016). *Diyanet İslam Ansiklopedisi; c.ek-2; sf. 575-576*
- Cevad Ali; (2001). *el-Mufasssal fi tarihû'l arabi gable'l islam, Dar'ul es-sakî, c.20*
- Çelebi,K; (1941). *Keşfu'z-Zunun 'an Esmâi'l-Kütüb ve'l Fünun, Ma'ârif Matbaası, İstanbul*
- Doğaner, S ; (2004). "Mısır" *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. XXIX; sf. 284-286*
- Esiner Özen,M; (1985). *Yazma Kitapları Sanatları Sözlüğü, İ.Ü. Prof. Dr. Nazım Terzioğlu basım atölyesi, sf.10 İstanbul*
- Fedai, Ruh'ul Beyan; Dar'ul fikr,Beyrut
- Hanbeli,Ş; (1402). *livamih'ül envar fi akd'il firkiyyet'il merdiyye; müesset'ül hafikin, c.2, Şam*
- Hamevi, Y.A. (ths.). "Mu'cemu'l Büldân" *Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, V,218*
- İbrahim, M. (1980). *simaru'l kulub fi muzaf ve'l mensub Kahire,s. 5-8*
- İbrahim, E.F, (1980). *simaru'l kulub fi muzaf ve'l mensub, s.313, Kahire*
- Kallek, C. (1999). "Ğanim el-Maksudi" *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, XXIX, 503-504*
- Kaplan, H. (2010). "Ahmet eş-şarî" *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, XXXVIII; 347-350*
- Kaddur (2009). *Mecelletü Mecme'i'l-lugatil-Arabiyye bi Dimeşk; c.84,s.59-72*
- Kettani,A. (ths.). *Fihris'ül-Feharis ve'l Ebsât ve mu'cemu'l-Me'âcim ve'l-Mesihât ve'l-Müselselât II,560*
- Kettâni A.(ths). *Muhammed b. Ca'fer er-Risaletu'l Müstatrefe, s.184*
- el-Kettânî.A. *Te'sîs'ül medinet'ül-İslamiyye fi medinet'ül-münevveret'ül ilmiyye, thk.Abdullah el-HÂlidî, c.2, Dar'ul Erkam, Beyut*
- Muhîbbî, (ths). *Hulâsatu'l-Eser fi A'yâni'l-Karni'l-Hâdî 'Asar, Dâru Sâdır, Beyrut*
- Münâvi, A. *el-Fethu's-Semavi, (thk.Ahmet Mücteba), I,36 ; 1,21,5 numaralı dipnot*
- Münavi, A. *Kitabu'n-Nüzheti'z-Zehiyye fi Ahkami Emri'l-Hammâmi's-sır'iyye ve't-tbbiyye (thk. Dr. Abdülhamit Salih Hamadan)*
- Müneccid, S. (1955). *Mecelletü'l-Muhtâtâtî'l-Arabiyye sf. 356-374 (çev.dr.Mehmet Hatipoğlu)*
- Özel, A. ; Remli, (2007). *Diyanet İslam Ansiklopedisi ,c. XXXIV; sf.565,566*
- Sâlihiyye, M. (1995). *el-Mu'cumu's-Sâmil li't-Türâsi'l-Arabiyyi'l-Metbû, Kâhire*
- Semînî,M.S.; Dar'ul Vatan,Riyad, h.1424,c.1,
- Şafi, M.A;(2001). *tefsirû hadâigu el-Ruhu'l Reyyan fi revânî ulûm el-Kur'an, neş. Dâr'u tavk'ûn necat,Beyrut,*

Şafiî,H ; (h.1419). *İntisar fî redd'i ala mu'tezile el-kudriyyet'il işrâr*, thk.Abdülaziz el-halefi, c.3, esvau's selef,Riyad

Topuzoğlu,T.R.(2002). "*Kıraat ve semâ kaydı*" *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* c.XXV,sf.436

Topuzoğlu ,T.R.(2009). *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, XXXVI, s.236

Tahirbey, B. (1975). *Osmanlı Müellifleri* Meral yay. c.3

Tusteri,M; (1423). *tefsir'ut tusteri*, neş. Muhammed Ali Beyzun, Dar'ul Kitab el-İlmiyye, Beyrut

Zeydan, C. (2013). *İslam Uygarlıkları Tarihi*, c.1,sf.645-646, İstanbul

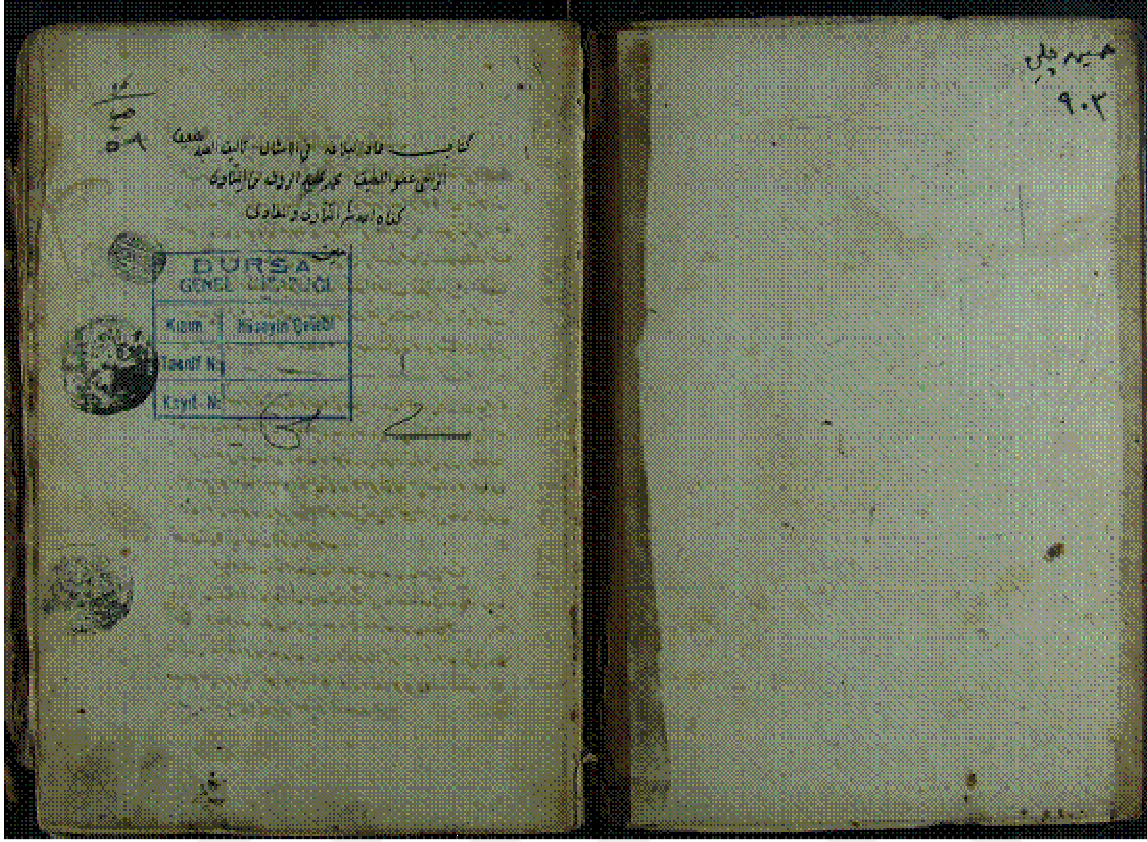
Zirikli, (ths) *Hayru'd-Din el-Alâm Kâmûsu Terâcim li Eshuri'r Ricâl ve'n-Nisâ mine'l-Arab ve'l-Müsta'rebîn ve'l-Müstesrikin*, VII,76, Kahire

Zücâc,İ.; (1408). *Meân'il kur'an ve İ'rab*; neş. A'lim el-kütüb, Beyrut

EKLER

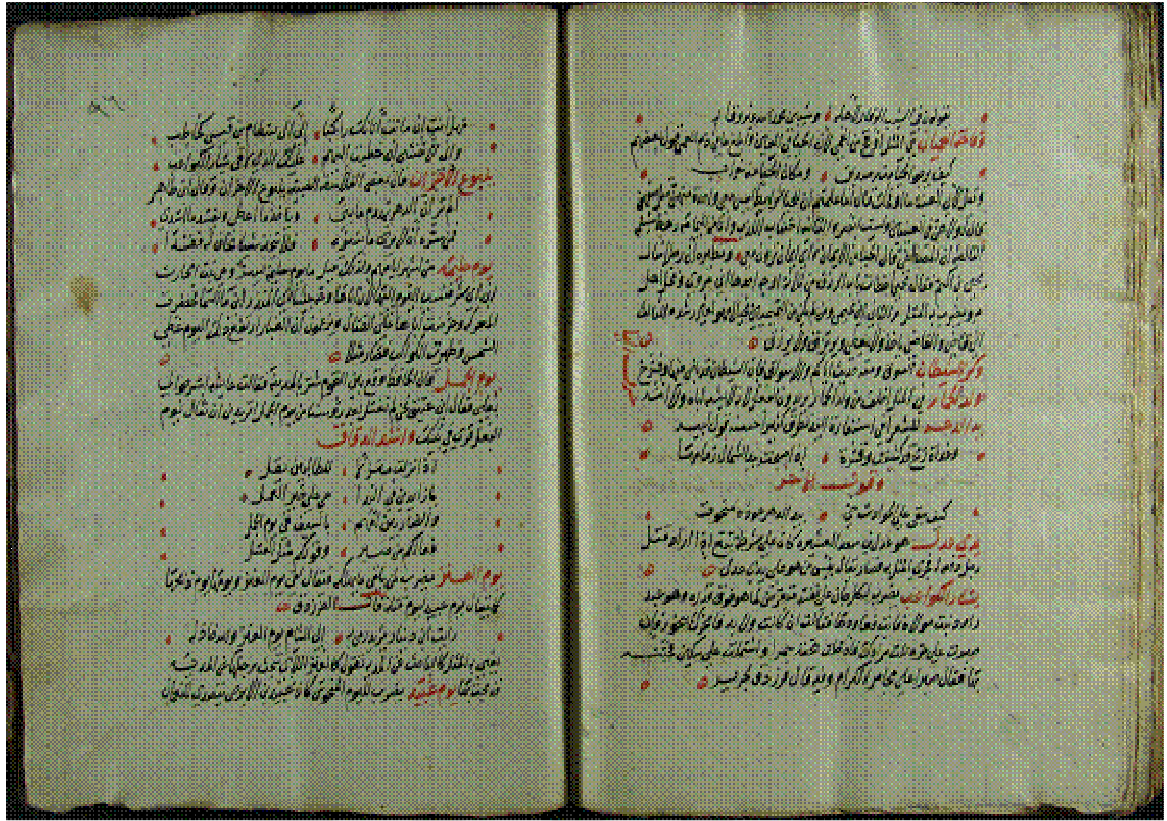
Ek-1: İnebey Yazma Eser Kütüphanesi Nüshaları

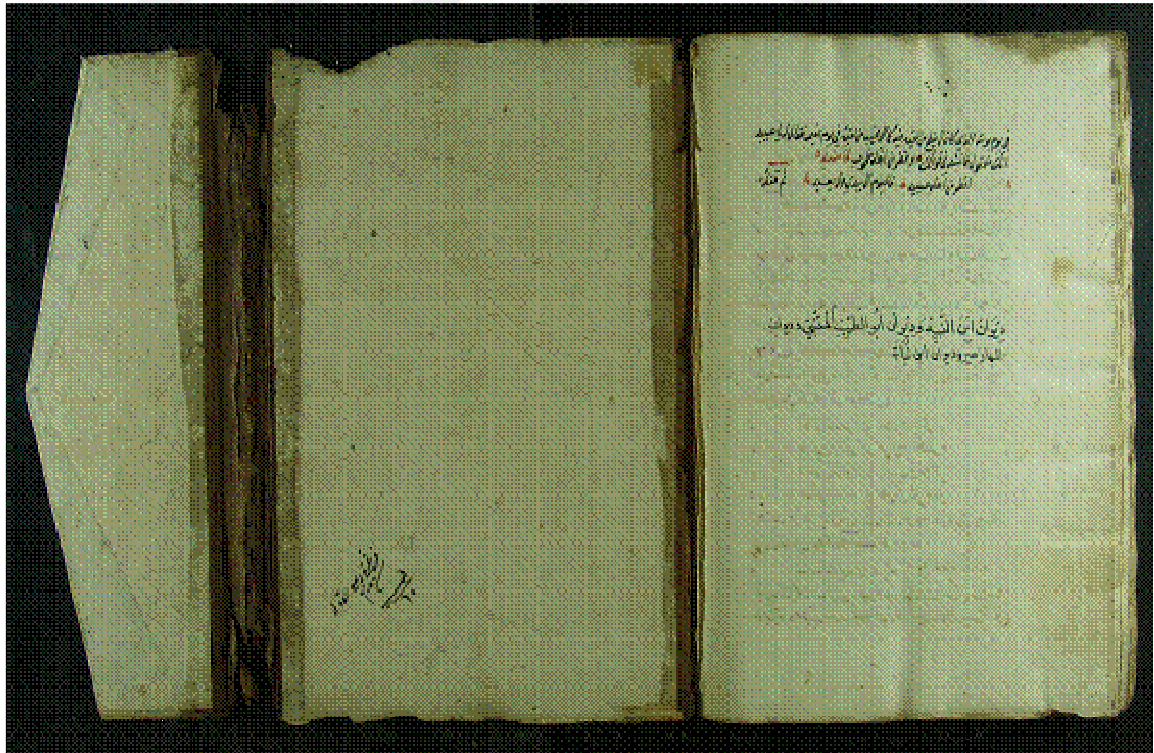
Ek-1a: İmadü'l Belaga Fi Emsilet Ehlil-Yera'a/Hüseyin Çelebi koleksiyonu-903/1. Varak

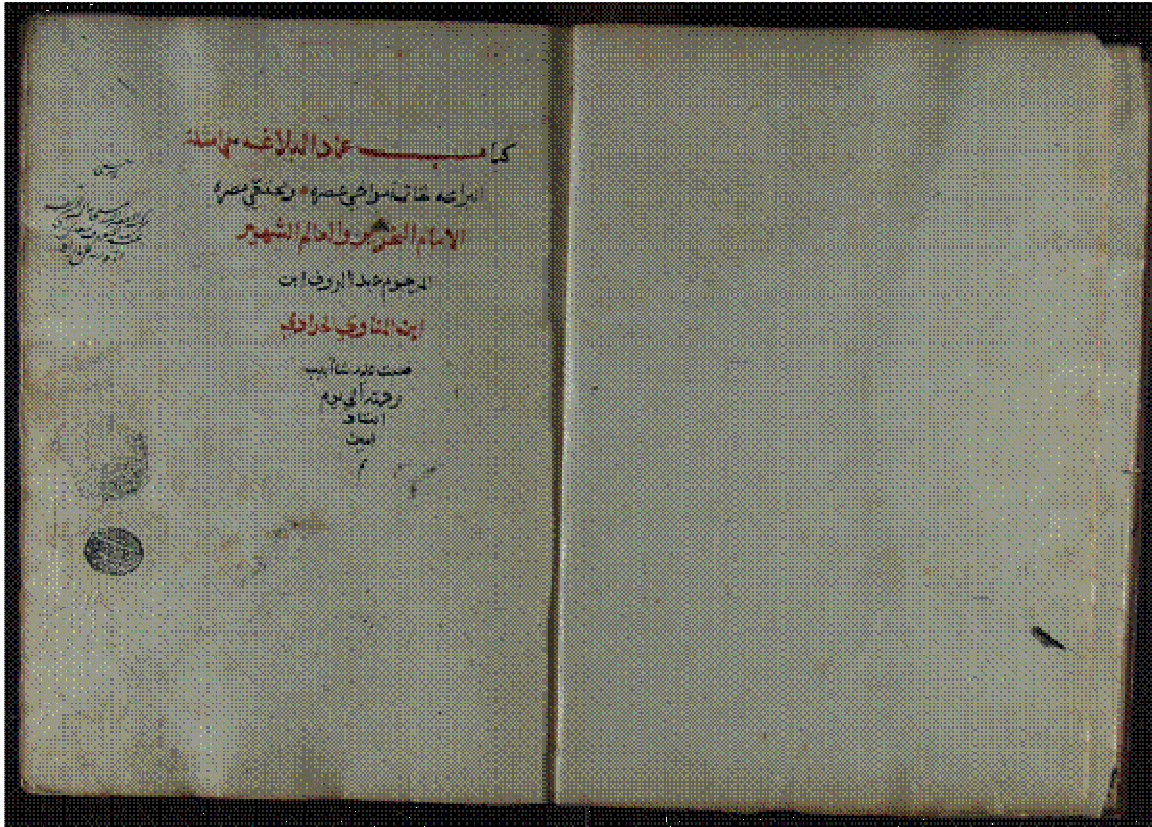
Ek-1b: İmadü'l Belaga Fi Emsilet Ehlil-Yera'a/Hüseyin Çelebi koleksiyonu-903/2. Varak

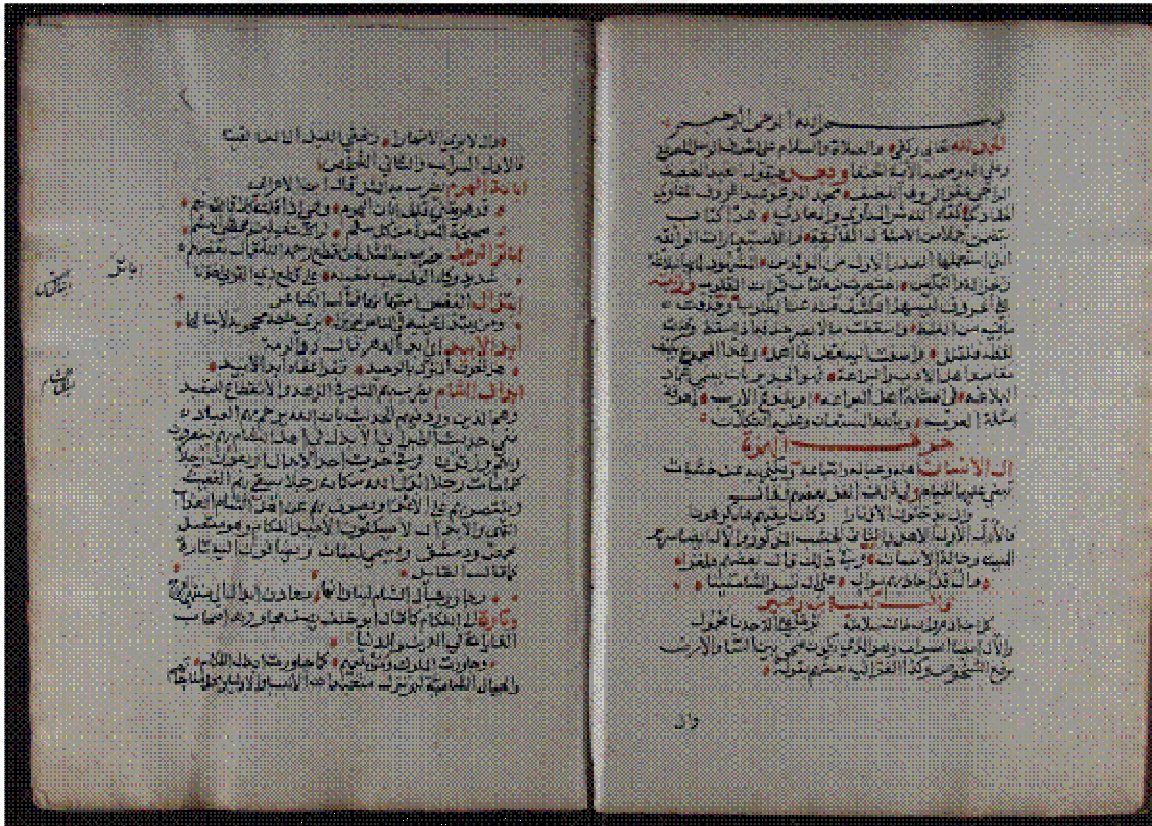
Ek-1c: İmadü'l Belaga Fi Emsilet Ehlil-Yera'a/Hüseyin Çelebi koleksiyonu-903/96. Varak

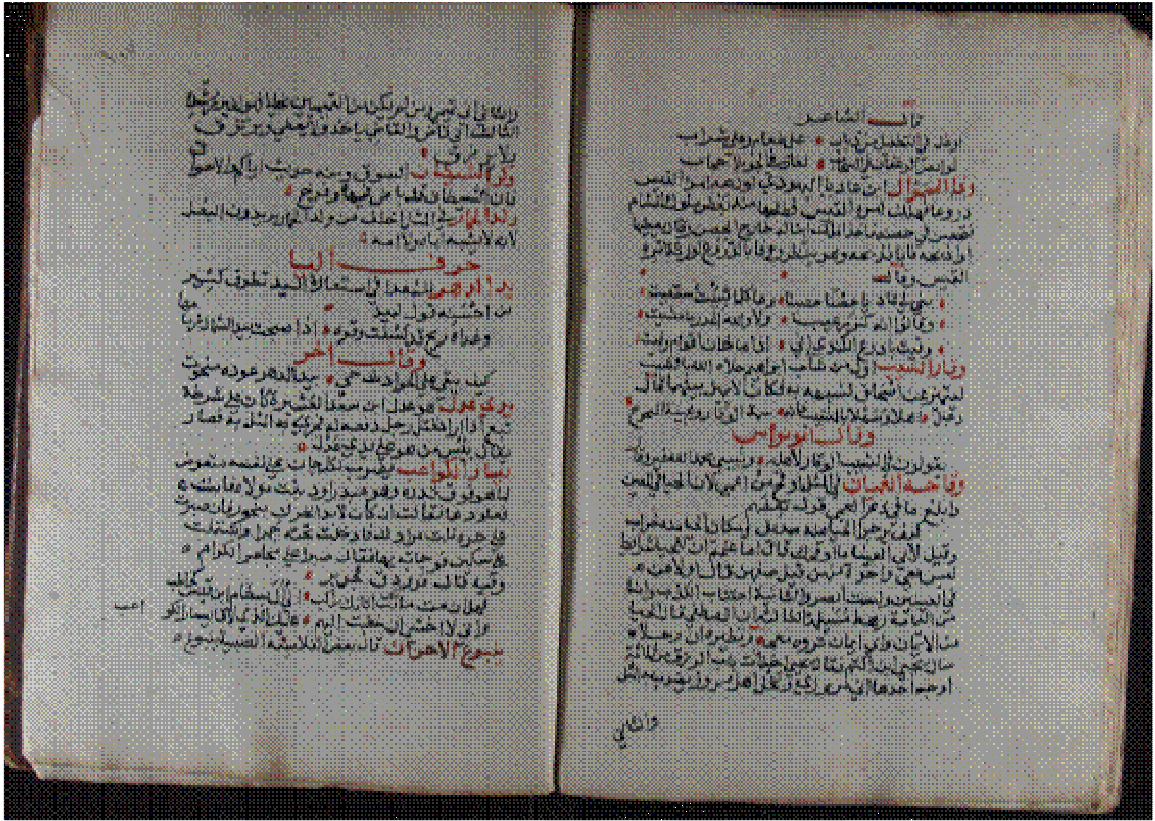
Ek-1d: İmadü'l Belaga Fi Emsilet Ehlil-Yera'a/Hüseyin Çelebi koleksiyonu-903/97. Varak

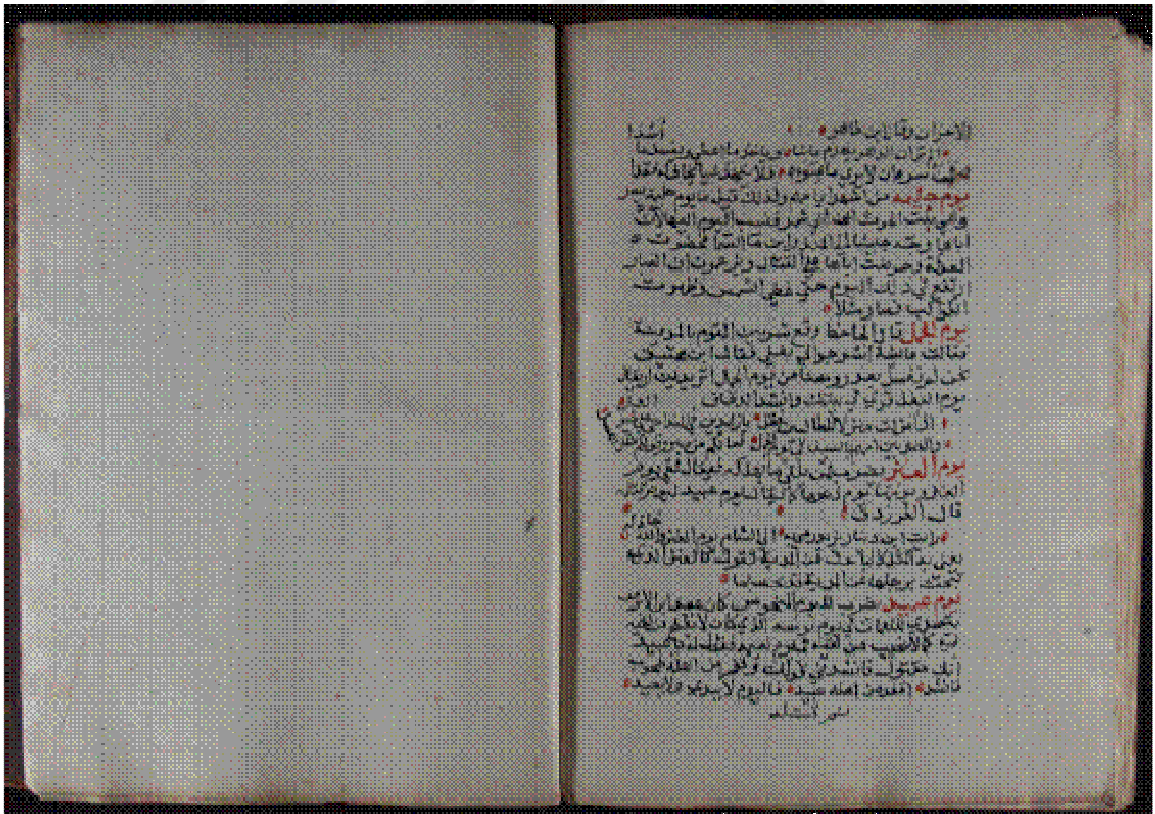
Ek-1e: İmadü'l Belaga Fi Emsilet Ehlil-Yera'a/Hüseyin Çelebi koleksiyonu-902/1. Varak

Ek-1f: İmadü'l Belaga Fi Emsilet Ehlil-Yera'a/Hüseyin Çelebi koleksiyonu-902/2. Varak

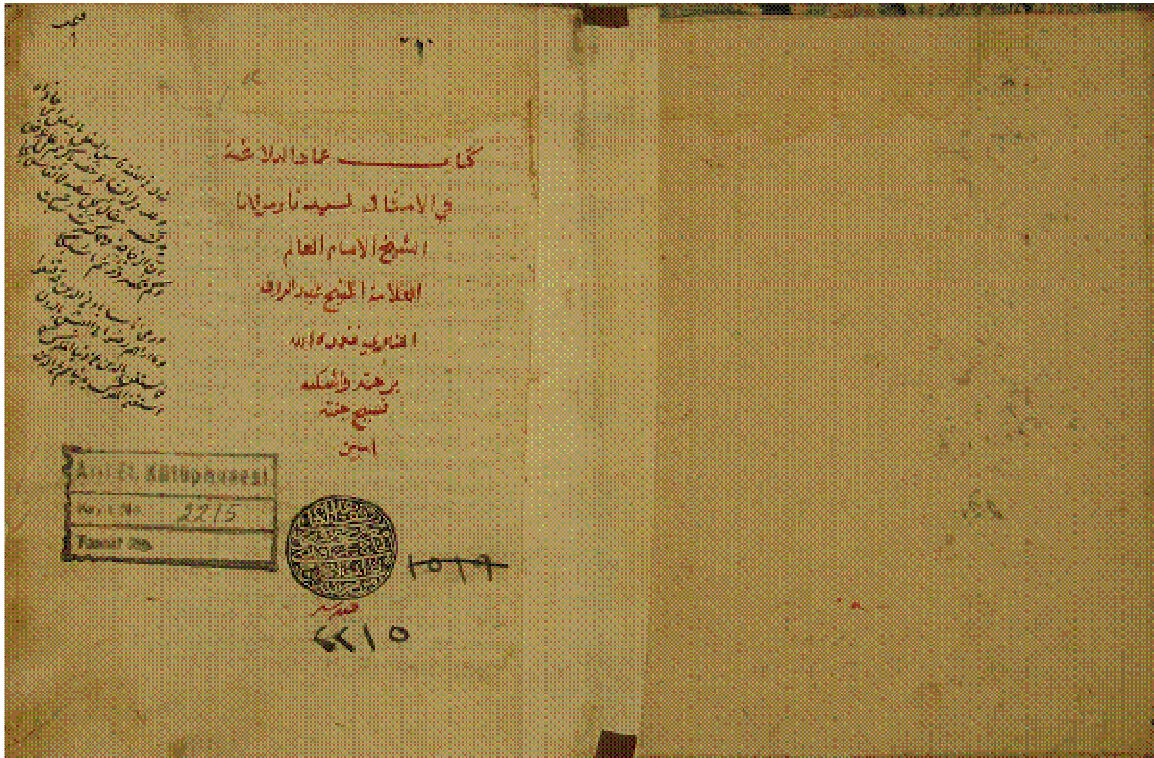

Ek-1g: Bulugu'l Ereb Li-Ma'rifeti Emsilet'il-Arab (İmadü'l Belaga) Hüseyin Çelebi koleksiyonu-902 /107. varak

Ek-1h: Bulugu'l Ereb Li-Ma'rifeti Emsilet'il-Arab (İmadü'l Belaga) Hüseyin Çelebi koleksiyonu-902 / 108. Varak

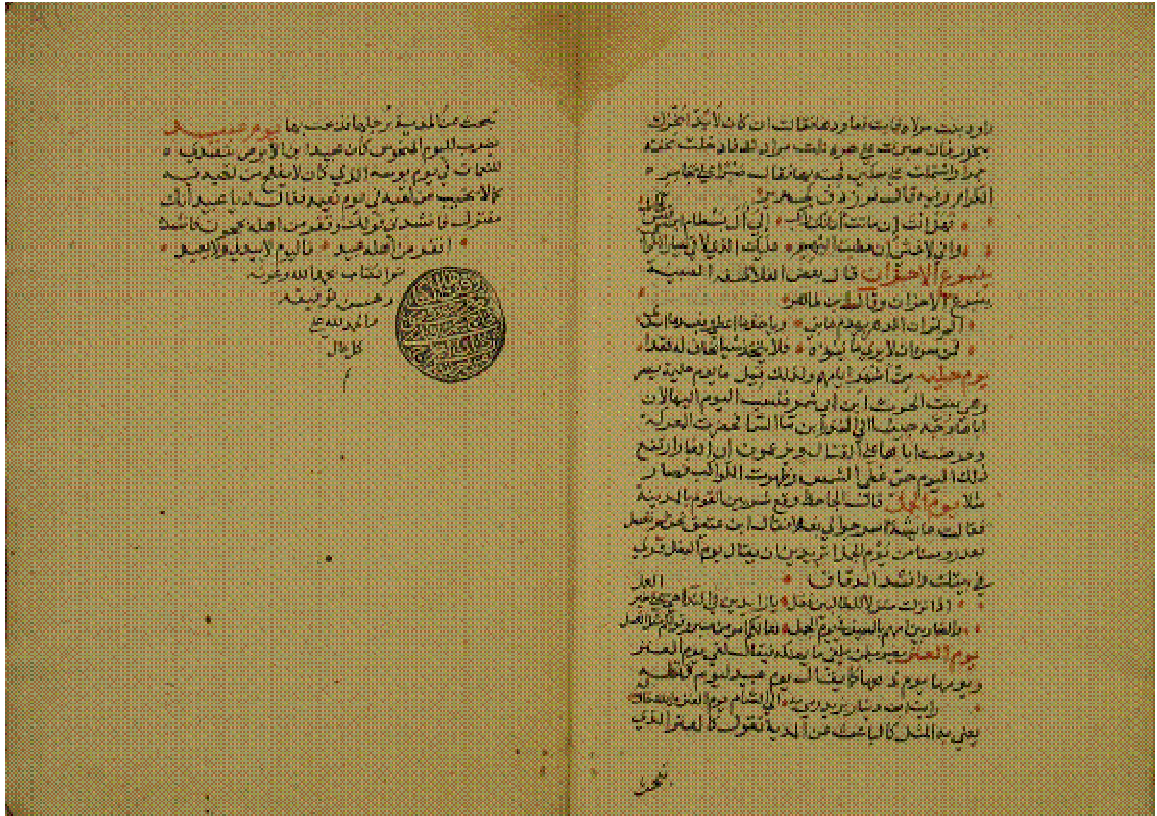
Ek-2: Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesi Nüshaları

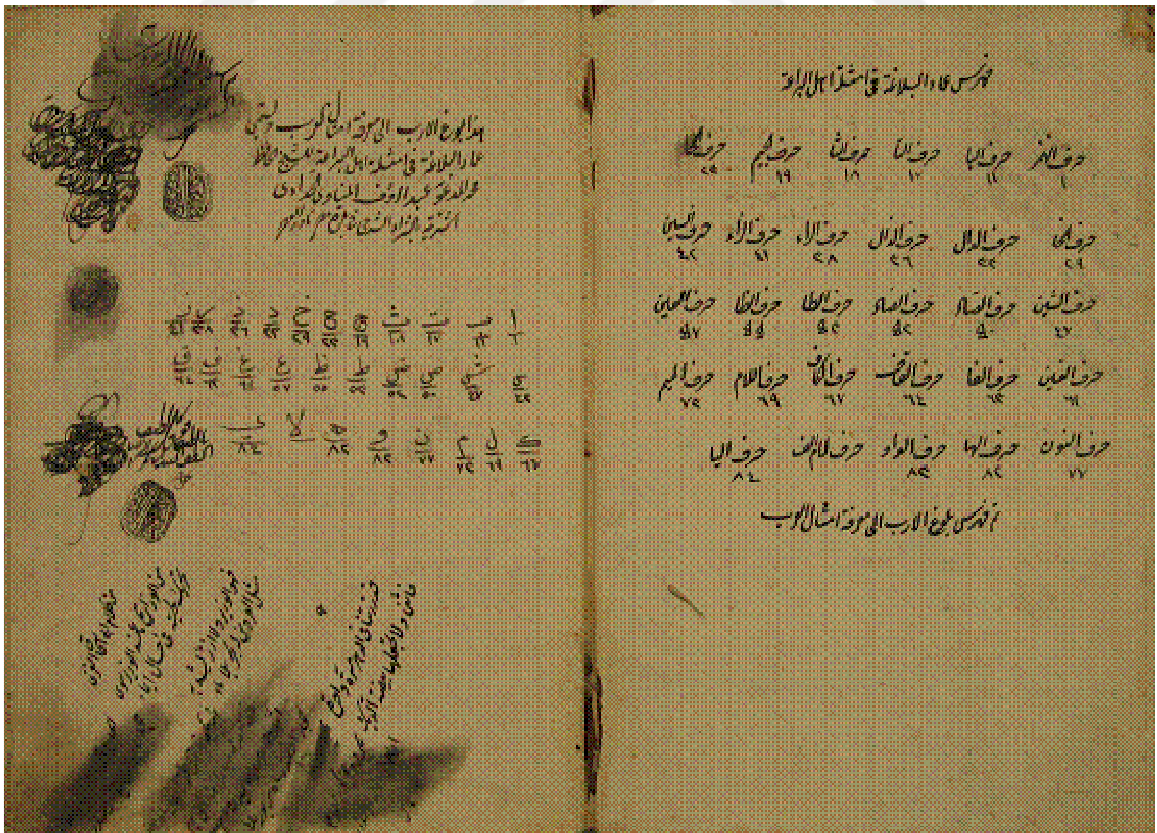
Ek-2a: İmadü'l Belaga/Atıf efendi koleksiyonu/1.Varak

Ek-2b: İmadü'l Belaga/Atıf efendi koleksiyonu/2. varak

Ek-2c: İmâdü'l Belâga/Atıf efendi koleksiyonu/91. Varak

Ek-2d: Bulugu'l Ereb Li-Ma'rifeti Emsileti'l-Arab (İmâdü'l Belâga) Hacı Ahmet Paşa Koleksiyonu/1. Varak

Ek-2e: Bulugu'l Ereb Li-Ma'rifeti Emsileti'l-Arab (İmâdü'l Belâga) Hacı Ahmet Paşa Koleksiyonu/2. Varak

Ek-2f: Bulugu'l Ereb Li-Ma'rifeti Emsileti'l-Arab (İmâdü'l Belâga) Hacı Ahmet Paşa Koleksiyonu/58. varak

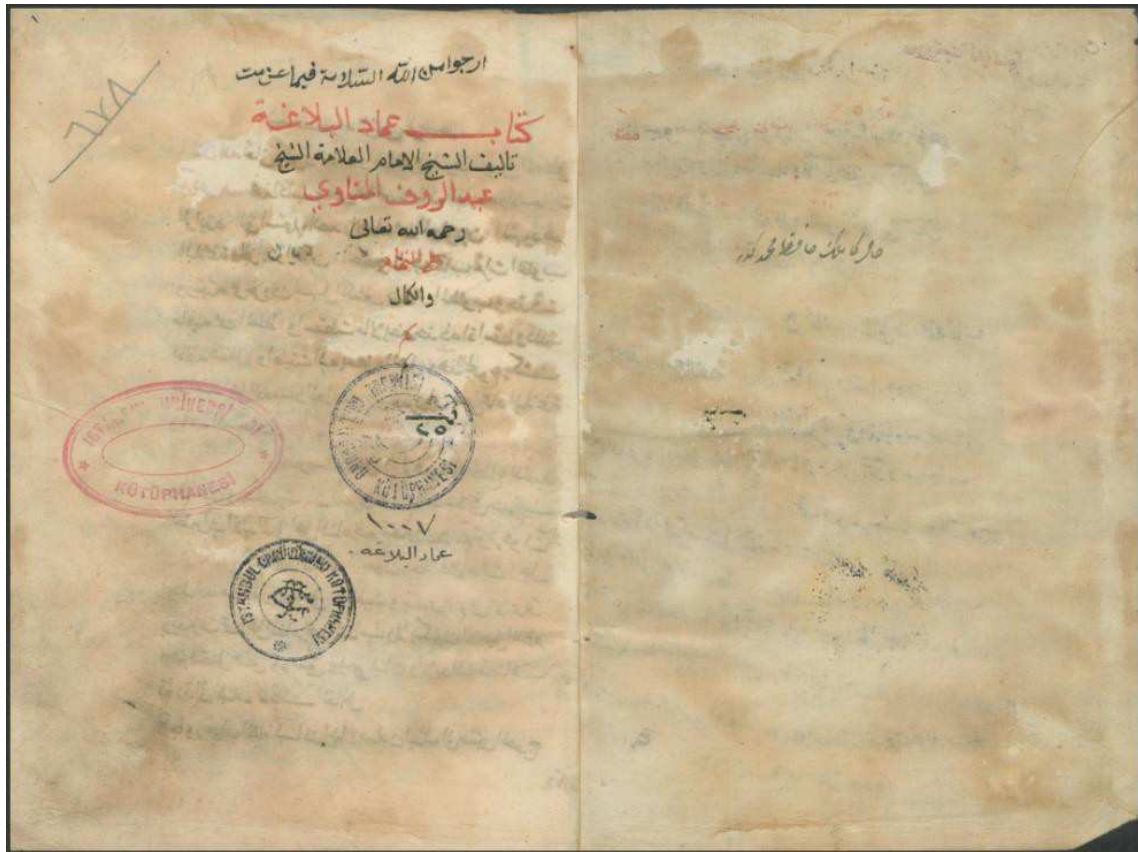

Ek-2g: Bulugu'l Erebi Li-Ma'rifeti Emsileti'l-Arab (İmâdü'l Belâga) Hacı Ahmet Paşa Koleksiyonu / 64 varak

Ek-2h: Bulugu'l Erebi Li-Ma'rifeti Emsileti'l-Arab (İmâdü'l Belâga) Hacı Ahmet Paşa Koleksiyonu / 85. Varak

Ek-3: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Nüshası

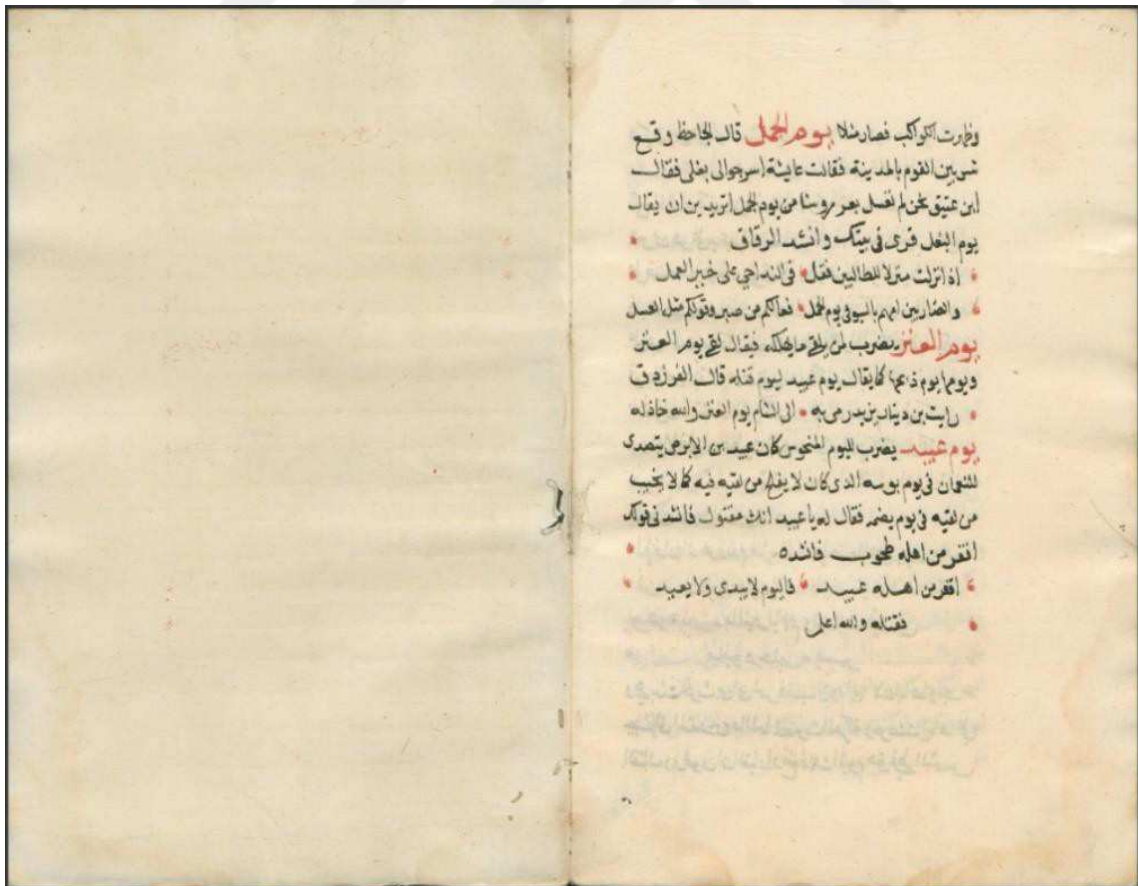
Ek-3a: İmâdü'l-Belâga / İÜNEK / 1. Varak

Ek-3b: İmâdü'l-Belâga / İÜNEK / 2. Varak

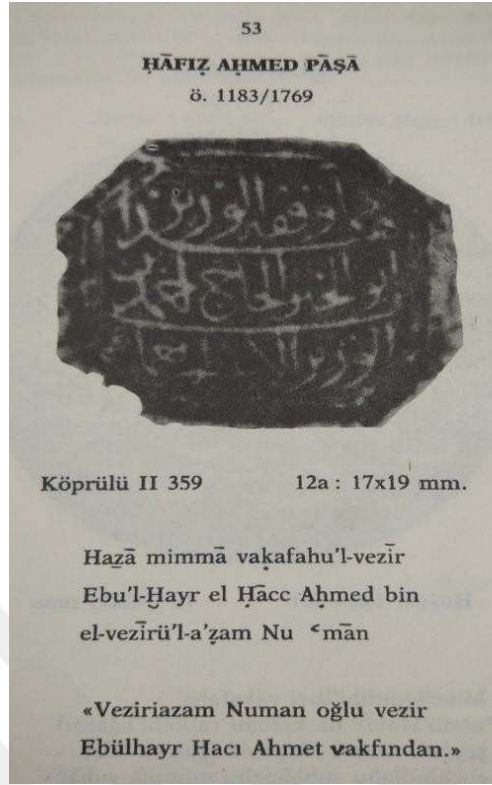

Ek-3c: Imâdü'l-Belâga / IÜNEK / 126.Varak

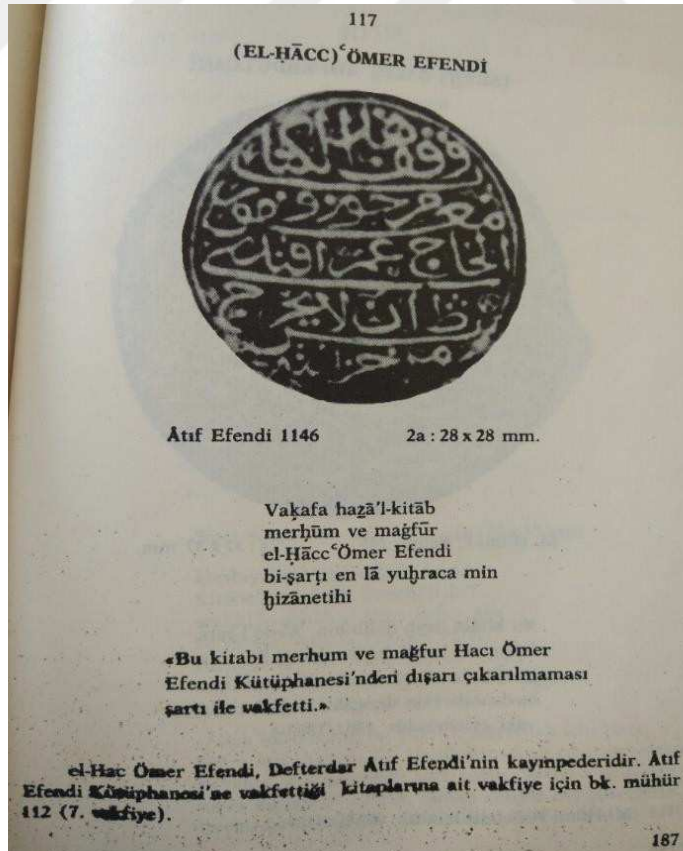

Ek-3d: Imâdü'l-Belâga / IÜNEK / 127.Varak

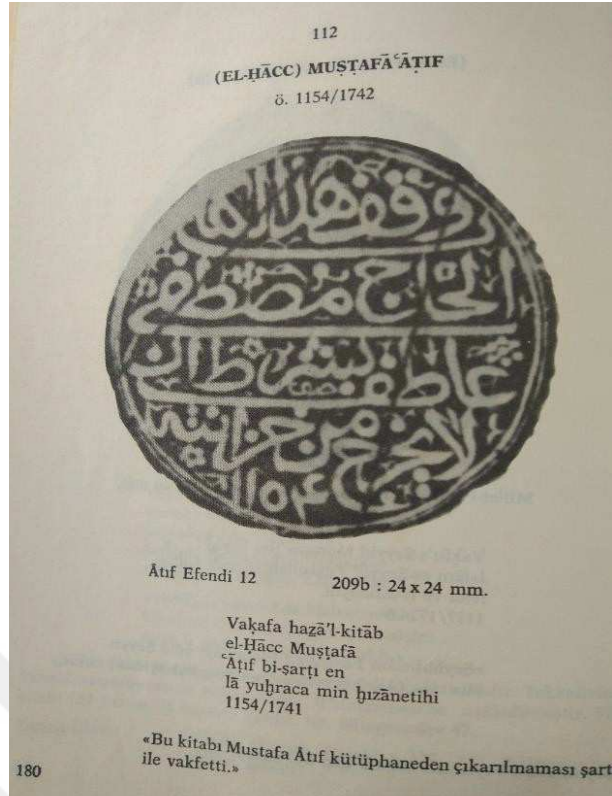
Ek-4: Yazma Eserlere Ait Vakıf Mühürleri

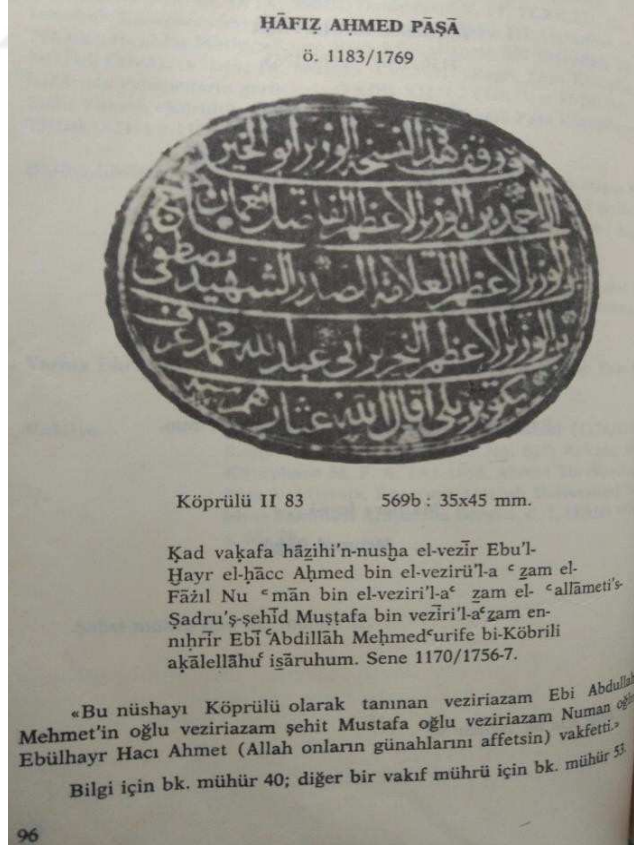
Ek-4a: Atıf efendi koleksiyonu 02215

Ek-4b: Atıf efendi Koleksiyonu: 02215

Ek-4c: Hacı Ahmet Paşa Koleksiyonu / 00258-001

Ek-4d: Hacı Ahmet Paşa Koleksiyonu / 00258-001

ÖZGEÇMİŞ

Gülsum Şirin, 1988'de Akççabat'ta doğdu. 2006 yılında Bursa İpekçilik Anadolu İmam Hatip lisesinden, 2015 yılında Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arap Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu. Şubat 2016'da Milli Eğitim Bakanlığına Arapça Öğretmeni olarak atandı. Eylül 2015'te Yalova Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde yüksek lisans eğitimine başladı. Halen Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat fakültesinde İlahiyat ve Anadolu Üniversitesi (Açıköğretim Fakültesi)'nde Uluslararası İlişkiler okumakta aynı zamanda Arapça Öğretmeni olarak Milli Eğitim Bakanlığında çalışmaktadır.

